

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

בעת הדלקת הנרות

ליל א' חנוכה תשי"ד

שְׁעֵשִׁית לְאַבוֹתֵינוּ בְּיָמֵים הָהֵם בְּזֶמַן הַזֶּה

- ישוב קושיית הפרי חדש על תירוץ הבית יוסף, שאם כן מה היה הנס
- ביום ח' • ביאור מה דמשמע בגמרא שעיקר הנס היה ביום ראשון •
- ישוב סתירת השאלות • ישוב קושיית הפרי חדש על מה דמוכח מהרמב"ם דהדלקה ראשונה היתה בליל כ"ו כסלו • ביאור שיטת החתם סופר דעשיית זכר לנס הוא דאורייתא מכח הקל וחומר שבגמרא מִמְּנוֹת לְחַיִּים לא כל שכן • תירוץ חדש, על מה שלא קבעו יו"ט על שאר כל הנסים שנעשו לישראל • ביאור הנוסח וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת 'בְּחֻצְרוֹת' קְדָשִׁיךְ • הדלקת המנורה במקדש צריך להיות בֵּין הָעַרְפִּים, שהוא מבעוד יום • דבר התלוי במציאות יכולין לסמוך על נבואה ורוח הקודש ולא אמרינן תורה לא בשמים הוא • 'חֲנוּכָּה מְלֻשׁוֹן מְנוּחָה שמרמו על נבואה, שראו כי כח ההשפעה פועלת בכל שנה ושנה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ג לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו ענין להם, וכבר נאמר ואל תשכן בארץ עוֹלָה (ויקרא יד.)

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה אָדער א' יאָרצייט וכדומה רופט: 1-718-388-5519

26 מינוט) זייער קלאָר * * * *

לשון קדשו - קונטרס רסא

קול אוצר יהודה
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→6→413.1

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

לשון קדשו צענטראלע נומער:

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 261
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאָנערי): # 845-366-2793 1700

• ברכת מזל טוב •

הר"ר אלחנן זאב פריעדמאן הי"ו
לאירוסים בנו החתן יצחק נ"י - עב"ג בת
הר"ר חנני' ליכטמאן הי"ו

הר"ר שלום יוסף לעוויןגער הי"ו
לאירוסים בנו החתן חנני' יו"ט ליפא נ"י - עב"ג בת
הר"ר יחזקאל שווארטץ הי"ו

הר"ר יצחק זילבערשטיין הי"ו
לאירוסים בתו הכלה - עב"ג החתן מנחם זאב נ"י בן
הרב העירשעל שטערן שליט"א

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• וְהָם יַעֲלוּ לְזִכְרוֹן •

הרה"ח מוכתר בכתר שם טוב, ירא שמים גנוח לבריות,
קבע עתים לתורה ועסק בה באהבה ובחשק,
התאבק בעפר רגלי הצדיקים
הר"ר חיים יקותיאל ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל יאקאבאוויטש
נפטר ל' כסלו ו' דחנוכה תש"נ

הרה"ח הישיש המפורסם, ענותן ושפל בך,
דבוק ברבותיו ובוקניו וקדושים,
תלמיד רביה"ק זי"ע בעיר סאטמאר יצ"ו
מזה"ר ישעי' שלום ז"ל לאנדא
בהנה"צ ר' ישראל אברהם אלמר זצוק"ל
אב"ד עדעלין - וחתן הרה"ק רבי ישעי' מקערעסמיר זי"ע
נפטר כ"ה מנחם אב תשפ"ב

KolSatmar.com

א

קושיות ודקדוקים בנוסח הנרות הללו

[הנרות הללו אנו מדליקין] על הנסים ועל הנפלאות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, על ידי כהניך הקדושים, וכל מצות שמות ימי חנוכה.

ב

קושיא א

למה מזכירין מה שהנס נעשה על ידי כהניך הקדושים דייקא

(א) לכאורה וואס [איז] א נפקא מינה דורך וועמען [להזכיר שהיה הנס על ידי כהניך הקדושים]. איז דאך שוין ידוע די קשיא וואס מ'פרעגט.

ג

קושיא ב

וגם קשה על זה, דהלא היו"ט נקבע על הנס דנרות, והנס דנרות נעשה לגמרי בידי שמים ולא ע"י הכהנים

(ב) און ס'איז מיר פשוט א חידוש אויכעט [מה שאומרים על ידי כהניך הקדושים, דלכאורה אינו כן].

ווייל לויט ווי ס'זעט אויס אין רוב מקומות, אז דאס איז נאך געווען [קביעת היו"ט] אויף די נרות חנוכה, און אז דעס איז אויף דעם נס פונעם פך, אזוי ווי [ס'איז משמע] דאס פשוט ל'שון הגמרא (ראה להלן באות ז).

[והנס דנרות נעשה רק בידי שמים, ולא על ידי הכהנים] (וכדלהלן באות ה-ו).

ד

ולדרך הפרי חדש דיום ראשון נקבע על נצחון המלחמה, היה אפשר לפרש דזה קאי על הנצחון שזה נעשה גם ע"י הכהנים. אבל האחרונים לא נקטו כן, אלא שהיו"ט נקבע רק על הנס דנרות, וכפשוטו משמעות הגמרא

ס'איז דא דער פרי חדש [וואס ער] וויל זאגן^א [אז] דעם ערשטן טאג איז וועגן נצחון המלחמה. [והמלחמה שפיר נעשה על ידי הכהנים].

אבער לכאורה זעט נישט אויס [אזוי לדעת שאר הפוסקים שטרחו ליישב קושיית ב"י בשאר אופנים, ולא כדרך הפר"ח, וא"כ הם סוברים דהיו"ט לא נקבע על נצחון המלחמה רק על הנס דנרות].

נאכדעם דער טורי זהב^ב [כותב להדיא דנקבע על הנרות ולא על המלחמה, וז"ל דער פרי מגדים ברענגט דאך ראיות^ג, ווארן אז נישט איז דאך קשה די קשיא וואס דער טורי

^א בפרי חדש (אור"ח תרע, א): ונקראת "חנוכה", על שם שחנו בכ"ה, רוצה לומר כל היום כולו, לאפוקי מיום כ"ד שלא חנו אלא בערב, ואזי הדליקו [בלייל כ"ה], וכן קבעו לדורות. ומדברי הרמב"ם (הובא להלן בהערה יח) מוכח בהדיא 'שנצחו' ביום כ"ה, ואם כן קשה איך אנו מדליקים בלייל כ"ה, הוה לן להדליק בלייל כ"ו. ויש לומר עם מאי דמקשי (בביאורי הרא"ם ובבית יוסף) שז' לילות הוה לן להדליק, שכן היה הנס. ובהכי ניחא, דלילה הראשונה הוא משום הנצחון, והז' לילות האחרות הוא משום הנס [דנרות].

ולהלן שם: אלא שאין צורך לכל זה, כי ישוב קושיית בית יוסף הוא בפשוטן שאין סברא שיקבעו ז' ימים מכ"ו כסליו ואילך, ועיקר יום הנצחון שחנו מאויביהם שהוא כ"ה לכסליו שלא יקבעוהו לדורות. ואילוילי נס של שמן היו קובעין לדורות יום אחד יו"ט בהלל ובהודאה, אלא שבשביל נס פך של שמן קבעו ח' ימים לדורות, ודו"ק.

^ב בטורי זהב (ש, א): שלא קבעום למשחת ושמחה. פירוש אלא להלל ולהודות. ונראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים, דבפורים היה הנס מפורסם להצלת נפשות, ועל זה יש שמחה בעולם הזה, מה שאין כן בחנוכה, דאע"ג דהיתה ישועה ממנו יתברך במלחמה, מכל מקום לא היה מפורסם על צד הנס [דנצחון מלחמה], רק 'בנרות' היה הנס מפורסם, על כן קבעו להלל ולהודות, כי אין מזה שמחה בעולם הזה, והצלת נפשות היה טפל בזה, על כן עשו עיקר מן הנס המפורסם, שהוא מורה על הודיה, כי כן ראו רצונו יתברך בזה. • ובלבד שחילק ואמר כי בפורים היה הצלת נפשות ובחנוכה לא היה הצלת נפשות, כי ה'ימים לא בקשו נפשות רק ההכנעה והעברת דת, ואין זה נכון, דהא פירש"י בפרשת כי תצא (כג, ט) דגדלו המחטיא את האדם יותר מהורגו.

^ג בפרי מגדים (משכבות זכ שם ג, על דברי הסו"ר דלעיל): במגילת הנס מפורסם וניכר לכל, פליגה הווא [נדרה שנת

זהב פרעגט, פאַרוואָס מ'האַט נישט געמאַכט [חייב] שְׁמֻחָה [ומשתה, בחנוכה כמו בפורים, ומתרחץ דרך בפורים תקנו כן] ווייל ס'איז געווען אויף הַצֵּלַת נַפְשוֹת [שהוא שמחה בעולם הזה, משא"כ בחנוכה שבאו על עסקי התורה ולכן תקנו היר"ט בהלל והודאה, ולא במשתה ושמחה של עולם הזה. והשתא אם נימא דנקבע היר"ט על שם נצחון המלחמה, הרי] אַ מלחמה איז דאָך געווען [על עסקי נפשות], איז דאָך אויך געווען הַצֵּלַת נַפְשוֹת [כמו בפורים], כאַטשיג זיי האָבן נישט געמיינט [די נפשות, רק ההעברה על הדת]..⁷

ה

[אלא מאי] זעט דאָך אויס אַז דאָס איז געוועזן אויפן [נס הפך], דאָס האָט מען געטון אויף די נְרוֹת. און די נְרוֹת, דעס איז נאָר געווען בלויז מן הַשָּׂמִים געוועזן אַ נס, צו דעם האָט מען דאָך גאַרנישט 'געטון' [בידי אדם כהנים] לכאורה.

ו

מילא די מלחמה, [כאַטש] ס'איז געווען מן הַשָּׂמִים, אָבער זיי [האָבן] - ווי די גמרא זאָגט - מ'האַט דאָך אָנגעהויבן [בידי אדם], זיי האָבן דאָך 'געטון אויך' עפעס אין די מלחמה, זיי האָבן דאָך לוחם געווען, זיי האָבן געהאַט מְסִירוֹת נֶפֶשׁ. אָבער די נְרוֹת, דאָס איז געוועזן אינגאַנצן אַ 'הימל זאך' געווען, ס'איז אַריינגעקומען די בְּרָכָה [מְשֻׁמֵּם]. מ'האַט געטראָפן אַ פֶּךְ און ס'איז אַריינגעקומען די בְּרָכָה. מילא וואָס [זאָגט מען "על יְדֵי כְהֻנָּה הַקְדוּשִׁים", והלא] קיינער [האַט נישט געטון דערצו], מ'האַט דאָך קיינער נישט געטון גאַרנישט [בידי אדם דערצו], ס'איז געווען כּוֹלּוּ לָהּ.

ז

און די גמרא זאָגט דאָך מַאי חֲנוּכָּה, [ופירש"י על איזה נס קבעה]. זאָגט די גמרא אויפן פֶּךְ, מַצָּאוּ פֶּךְ, מ'האַט געטראָפן [פך חתום בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד, ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים. און] דאָס איז [דאָך] נישט געווען עַל יְדֵי כְהֻנָּה הַקְדוּשִׁים.

הַפֶּלֶךְ, [ועוד] כמה נסים, ועיין רמ"א (סוף סעיף ב), במגילה שלא היה כלל על צד הטבע בשום ענין, מה שאין כן בנר חנוכה על ידי יהודית שחתכה ראש האויב, אף על פי שהכל מאתו יתברך, לא היה כל כך מפורסם לכל. ועיין סימן רי"ט טורי זהב ו', נס הוא דבר הגבוה ויכיר שיוצא חוץ להיקש העולם, כמו (חקת כא, ח) שים על גֶס כר. ולפי זה [מה שמברכין] שְׁעִשָּׂה נְסִים בנר חנוכה, רק על השמן, לא המלחמה. ○ ובשבת כ"ג א' מאי ממעט, זמן, ונימעט נס, כל יומא איתא וכו'. והמקשה סבור דנס על המלחמה שייך לגופם, אבל נס שמן שייך לנפש, אין מברכין. והמתרחץ השיב, דזמן אשמן קאי לחוד וכו' [עיי"ש עור].

ועוד כתב בפרי מגדים (שם, א): ח' ימי חנוכה. עיין טורי זהב. בבית יוסף תירץ ג' תירוצים, אחד שחלקו השמן לח' לילות, שני שנשאר הפך מלא בליל א', שלישי שבנרות המנורה מצאו בבוקר מלאים. [נאל להטיז קשה על זה כי היה לרז"ל להזכיר זה, שבליל א' נעשה נס זה. ולתירוץ הטורי זהב נשאר מעט בליל א' לחול הברכה עליו, אין צריך להזכירו, [שידוע זאת בכל מקום] כי לא תחול הברכה כי אם על דבר מה, וזולת זה הוי בריה חדשה וכו'. ○ ובפרי חדש [תירץ] שיום כ"ה על נצחון מאויבים, והטורי זהב [לא רצה לתרץ כן דאזיל] לשיטתיה באות ג', דאם כן יום כ"ה היה לקבוע שמחה וששון כמו פורים, יעויין שם.

⁷ כאן חסר קצת על הריקאָרדינג.

⁸ כשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום [וכמובא לשון הגמרא להלן בסמוך].

¹ בגמרא שבת (א:): מאי חנוכה [פירש"י: על איזה נס קבעה], דתנו רבנן [במגילת תענית] בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמינים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשונה אחרת קבעום ועשאוים טובים בהלל והודאה.

[ואם כן צ"ב] וואָס זאָגט ער עפּעס [ביי] הַנְּרוֹת הַלָּלוּ וואָס מ'זאָגט, זאָגט מען דאָךְ
על הַנְּסִים וְעַל הַנִּפְלְאוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת (שְׁעִשִּׁית לְאַבּוּתֵינוּ) "עַל יְדֵי כְּהִנְיָה הַקְּדוּשִׁים".

ח

קושיא ג

למה מוזכרין בְּיָמֵים הָהֵם בְּזֶמֶן הַזֶּה, דלכאורה הוא מובן מאליו, דלכן מדליקין הנרות שבימים האלו של חנוכה, נעשה בו הנס
ג) דערנאָךְ [איז שווער, דהיה לו לומר רק] הַנְּרוֹת הַלָּלוּ [וכו'] שְׁעִשִּׁית לְאַבּוּתֵינוּ [על יְדֵי
כְּהִנְיָה הַקְּדוּשִׁים, וואָס איז אַ נפקא מינה 'ווען', אַז בְּיָמֵים הָהֵם 'בְּזֶמֶן הַזֶּה'. [דלפי
פשוטו פירושו, בזמן זה שבימות השנה, שהוא כ"ה כסלו ושאר ימי חנוכה].¹

[אמנם על זה קשה] נו אַוּדאִי, [והלוא] יעדע זאך [בכל יום טוב] איז דאָךְ 'היצט' אין די
צייט [בימות השנה, שאז נעשה הנס], פאַרדעם מאַכט מען דאָךְ עס 'היצטערט', [דאָס] דאַרף
מען דאָךְ נישט אַרױסצוזאָגן.

ט

קושיא ד

מהו 'הקישור' וההמשך באומרו על יְדֵי כְּהִנְיָה הַקְּדוּשִׁים, לאומרו וְכָל מִצְוֹת שְׁמוֹנֶת יְמֵי חֲנוּכָּה
ד) [וכן יש להבין] וואָס איז דער 'קישור', עַל יְדֵי כְּהִנְיָה הַקְּדוּשִׁים, וְכָל מִצְוֹת שְׁמוֹנֶת
יְמֵי חֲנוּכָּה. ס'האָט [לכאורה] קיין שום קישור נישט.

,

קושיות ודקדוקים בענין הנס

קושיא ה

קושיית בית יוסף: למה קבעו ח' ימים, והלא ליום אחד היה שמן בפך, ואם כן הנס היה רק ז' ימים
ה) ס'איז ידוע קושיית הבית יוסף, פאַרוואָס מאַכט מען אַכט טאָג, אַמער, אויף
איינ טאָג איז דאָךְ געווען [שמן בהפך].

יא

ג' תירוצי הבית יוסף - עַל קושיא ה

א) שחלקו השמן לח' חלקים. ב) שמצאו בבוקר המנורה מלאה. ג) שהפך נשאר מלא כבתחלה.

דער בית יוסף ענטפערט דריי תירוצים¹.

איינ תירוצ, מ'האָט עס צוטיילט אויף אַכט חלקים.

איינ תירוצ, אַז ס'האָט זיך אָנגעפילט² צופרי אין די נְרוֹת [בהמנורה].

און איין תירוצ איז, דער פֿך האָט זיך אָנגעפילט [צוריק, אחר שהוריקו השמן במנורה].

יב

מה שקשה לתירוץ ראשון של הבית יוסף

האיך חלקו השמן ליתן רק חלק שמינית במנורה, והלא אמרה תורה תן לה כדי מדרתה

אויף דעם ערשטן תירוצ, אויף דעם איז דאָךְ הַכֵּל תִּפְסֹס עָלָיו, [שהלא] מ'טאָר דאָךְ

¹ וכן מפרש בטורי זהב (א"ח תרפב, ה): על כן צריך לומר בְּיָמֵים הָהֵם בְּזֶמֶן הַזֶּה, כאילו אומר בימים ההם בכ"ה לחדש.

² בבית יוסף (א"ח סימן תרע): ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. ◦ ויש לומר שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים, ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד, והיה דולק עד הבוקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ◦ ועוד יש לומר, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה, כשיעור נשאר הפך מלא כבתחלה, וניכר הנס אף בלילה הראשונה. ◦ אי נמי שבלי לילה ראשון נתנו כל השמן בנרות, ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים שמן, וכן בכל לילה ולילה.

³ אָדער, מ'האָט עס געטראָפֿן אָנגעפילט.

⁴ וכן הקשה בפרי חדש (שם) וז"ל: ומקשו הכא, למה קבעו שמונה ימים, דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק

נישט על פי הלכה, (וכדכתיב (תצוה כז, כא) 'עֲרַף אֶתוֹ אֶהְרֶן וּבְנָיו] מְעַרְבֵּד עַד בֹּקֶר, (וּדְרָשׁוּ^א) תֵּן לָהּ כֶּדִי מִדְתָּהּ. מ'איז דאָן מְחֻיָּב צו געבן כֶּדִי מִדְתָּהּ. וואָס עפּעס, מ'היכי תייתי זאל מען עפּעס [מעגן צוטיילן].
מ'קען זאָגן [תירוצים]. אָבער על כל פנים אין פֿשטות איז דאָךְ עס שווער, פֿאַרוואָס זאל מען אזוי טון.

יג

אפילו כ'וועל זאָגן [אז] מ'האָט זיך פֿאַרלאָזט אויף אַ נס. נו קאָן דאָךְ זיין [דער נס] אויף אופנים שונים, ברויך 'ער' דאָךְ נישט טון שְׁלֵא כֶּדִין. וואָרן [אם סמכן] אויפן נס, דאָס נס האָט דאָךְ 'אזוי אויך' געקאָנט זיין. וְהִרְאָיָה ס'איז דאָךְ דאָ אַנדערע תירוצים אויך אין בית יוסף [אלוין], און ס'איז אַלץ געווען [נאָר דורך] אַ נס. אפילו מ'האָט עס נישט צוטיילט, האָט דאָךְ געקאָנט זיין [ריכוי השמן בדרך נס], מ'דאָרף, איבער דעם מוז מען דאָךְ נישט טון שְׁלֵא כֶּדִין, אז מ'זאל עס 'צוטיילן'.

יד

מה שקשה לשאר תירוצי בית יוסף

[אם כן מה היה הנס ביום ח']

נאָכדעם די אַנדערע צוויי תירוצים [פון בית יוסף, פרעגט מען אויך דערויף^ב].
איך וועל [דערפון] שמועסן באַלד [באות לה].

טו

קושיא ו

כל המפרשים פתרו ליישב מה היה הנס ביום הראשון, ובגמרא מצינו לאידך גיסא, דמקשה שיאמרו שעשה נסים רק בליל א', עד שמתרין דמכל מקום היה נס בכל יום. וצ"ב מה היה הסלקא דעתך בגמרא לומר שעיקר הנס היה רק ביום ראשון (ו) אָבער [עכ"פ הוא פֿלאַ, שהרין] דאָ פֿלאָגט מען זיך [בכ"י וכל המפרשים לתרין מה שקשה] אז אין דעם ערשטן טאָג איז 'גאָרנישט געווען' קיין נס, נאָר [אין] אַלע [אַנדערע] טעג.
און אין די גמרא איז [משמע] פונקט פֿאַרקערט.
[שהרין] די גמרא זאָגט^ב, דעם ערשטן טאָג מאַכט מען די דריי ברכות, לְהַדְלִיק און שְׁעֵשֶׂה נְסִים [און שְׁהַחֲיִינוּ], און דעם אַנדערן טאָג [מאכט מען] נאָר צוויי [ברכות]. פרעגט די גמרא מאי מַמְעֵט, זאָגט די גמרא איך בין מַמְעֵט זָמַן [דהיינו שהחיינו]. פרעגט די גמרא ונימנעוט ניסא [דהיינו שְׁעֵשֶׂה נְסִים], ענטפערט די גמרא נִס בְּכָל יוֹמִי [אִיתִיהָ].
זעט אויס אז די הָיָה אֲמִינָא אין די גמרא איז געווען, אז ס'איז גאָרנישט געווען קיין נס 'נאָר' דעם ערשטן טאָג.

לילה אחת, נמצא שלא נעשה הנס אלא בז' לילות. ותירצו בזה, שחילקו שמן שבפך לח' חלקים, ובכל לילה היו נותנים שמינית השמן, והיה דולק עד הבקר, ונמצא שבכל הלילות נעשה נס. ○ ואינו מחזורתא, דהא אמרינן בפרק שתי מדות (מנחות פט). ובפרק קמא דיומא (טו), מְעַרְבֵּד עַד בֹּקֶר, תן לה מדהתא שתהא דולקת והולכת כל הלילה מערב ועד בקר, ואם כן מה ראו לחלקו לח' חלקים.
^א בגמרא מנחות (פט): תנו רבנן, מְעַרְבֵּד עַד בֹּקֶר, תן לה מדהתא, שתהא דולקת והולכת מערב עד בקר וכו'. ושיערו חכמים חצי לוג מאורתא ועד צפרא.

^ב דאם כן מה היה הנס ביום "השמיני". וכמובא להלן (באות לה והערה כה) בשם הפרי חדש.

^ג בגמרא שבת (כג): אמר רב יהודה, יום ראשון הוראה מברך שנים [פירש"י: הוראה, העובר בשוק ורואה באחד החצרות דולק. מברך שנים. שעשה נסים ושהחיינו, שאין עליו לברך להדליק, דהא לא אדליק איהו. ומצאתי בשם רבינו יצחק בן יהודה שאמר רבינו יעקב דלא הוזקה ברכה זו אלא למי שלא אדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה], ומדליק מברך שלש, מכאן ואילך מדליק מברך שנים ורואה מברך אחת. מאי מַמְעֵט [המדליק בשאר ימים, איוז מן השלש ממעט], ממעט זמן. ונימנעוט נס, נס כל יומי איתיה [שהרי כל שמנה הדליקו מן הפך, אבל זמן, משהגיענו, להתחלת זמן הגיענו].

טז

[ועל זה קשה, שהרי] דאָ פּלאַגט מען זיך אַז ס'איז געווען [שמן ליום ראשון, וטרחו ליישב] פאַרוואָס איז גאָר געווען [א נס] דעם ערשטן טאָג. און אין די גמרא זעט אויס אַז די גמרא האָט עס געלערנט פאַר אַ סְבָרָא פֿשוּטָה, אַז ס'איז גאָרנישט געווען [דער נס] נאָר אין דעם ערשטן טאָג.

נאָר מ'פאַרענטפערט דערנאָך [בגמרא, אַז] נס בְּכָל יוֹמֵי נְמִי אֵיתִיהּ.

זעט אויס [גם בהתירוץ] אַז דער 'עיקר' איז געווען דעם ערשטן טאָג [אלא דבכל יומי נמי איתיה].

על כל פנים ברויך דאָך עס אַ פֿשט, פאַרוואָס זאָל גאָר זיין די סְבָרָא אַז דער עיקר איז געווען דעם ערשטן טאָג.

יז

קושיא ז - מתוך הדרוש

סתירת השאלות, וגם הוא נגד הגמרא

[ז] [והנה בשאלות דרב אחאי כתב במקום דלא היה בו שמן 'אפילו' ליום אחד, ולפי נוסח זה לא קשה קושיית הבית יוסף. אבל קשה דהוא נגד דברי הגמרא שלא היה בו להדליק 'אלא' יום אחד. ועוד דבשאלות עצמו כתב לעיל מניח דהוי ביה שיעורא ליומא חד, והוא כדברי הגמרא. וצ"ב ליישב סתירת השאלות, וגם שלא יוקשה עליו מדברי הגמרא].

יח

קושיא ח - מתוך הדרוש

למה רק "לשנה אחרת" קבעו ועשאוים ימים טובים

[ח] [גם דקדקו המפרשים במה שאמרו בגמרא "לשנה אחרת" קבעו ועשאוים ימים טובים כחלל והודאה. דצריך ביאור אמאי לא קבעו היו"ט רק בשנה האחרת, ולא מיד בשנה הראשונה שנעשה בו הנס].

יט

קושיות ודקדוקים בנוסח על הנפים

קושיא ט

צ"ב כוונת אומרו וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת 'בְּחֻצוֹת' קִדְשִׁיךָ, דהלא המנורה שבמקדש הדליקו בתוך ההיכל ולא בחצר וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵיךָ לְדַכֵּיר בִּיתְךָ וּפְנֵיךָ אֶת הַיְּכָלְךָ וְטַהֲרִי אֶת מִקְדָּשִׁיךָ [וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחֻצוֹת קִדְשִׁיךָ], וְקִבְּעוּ שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה אֵלָיו.

[ט] [וצריך ביאור] וואָס איז דער וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת 'בְּחֻצוֹת' קִדְשִׁיךָ, וואָס דער פֿשט איז אין דעם.

[ווי] זיי פרעגן דאָך די קשיא, וואו קומט עפעס [די הדלקת המנורה] אין חֻצָּר. די מְנוּחָה איז דאָך געווען אין הַיְּכָל, וואו קומט [עס] עפעס אין חֻצָּר [דהיינו בְּעֻזָּרָה].

כ

ישוב קושיא ט - ממה שאמרתי כבר

מצינו שקיימו האבות כל התורה כולה עד שלא ניתנה

[נגאָר] איך פלעג צו זאָגן, איך האָב [עס] שוין אַסאַך מאָל געזאָגט, אַז ס'קאָן גאָר זיין [דער פֿשט, שהדליקו גם נרות לשם חנוכה, ווייל] זיי האבן דאָך מְקִיָּם געווען פֿל הַתּוֹרָה

פולָה עַד שְׁלֹא נִתְּנָה, (וכמו שאמרנו ב"י) אברהם אבינו, אֶפִּילוּ עָרֹב תִּבְשִׁילִין [שהוא דרבנן]^י, אֵלַע מִצּוֹת דְּרַבְּנָן^ס.

[ואם כן כמו כן יש לומר דהכהנים קיימו המצוה בשעתה, אף קודם שקבעוהו לדורות].

כא

ובפרט במצות נר חנוכה, שאמרו חז"ל דאמר הקב"ה לאהרן שלך גדולה משלהם שאתה מודליק את הנרות, ושלבך לעד קיימת. דמפרש הרמב"ן דהכוונה על נרות חנוכה, אם כן כבר היה מקובל בידם מימי אהרן מצוה זו

איבערהויפט ס'שטייט דאך אין די תורה [מצות נר חנוכה, בסמיכות פרשת בהעלותך את הנרות לקרבנות הנשיאים, שאמר הקב"ה לאהרן] **שלך לעד קיימת, שטייט דאך אז 'דאס' האָט מען אים געזאגט, [אזוי] זאָגט דאך דער רמב"ן^ט, [שניחמו הקב"ה לאהרן] מיט נרות חנוכה.**

[דלפי פשוטו קשה] **לכאורה אַז ס'הערט זיך אויף דער בית המקדש, ס'איז נישטאָ קיין קָרָבָנוֹת, איז דאך נישטאָ קיין מְנוּחָה אויך נישט. נאָר [לזה מתרץ הרמב"ן אז] ער האָט מְרַמֵּז געווען אויף נרות חנוכה.**

כב

ולכן עתה כשבא זמן הנס, בודאי הדליקו גם "נרות חנוכה" שמצותה להדליק 'בחור', ועל זה אומרים וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת 'בְּחֻצֹת' קִדְשָׁהּ

[ועל כן כשבא זמן הנס] **האָט מען געצינדן חנוכה ליכט אויכעט** [וזה גרס שהיה נס גם ביום הראשון, כיון שנטלו קצת שמן מן הפך גם לצורך נר חנוכה].

[און] **חנוכה ליכט דארף מען דאך צינדן אין חצר טאקע^ט. [ולזה אומרים] וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת 'בְּחֻצֹת' קִדְשָׁהּ.**

כג

מה שקשה עדיין - ל' תירוצי הנוכח

אבל תירוצו זה הוא קצת דחוק, דהא ענין קביעות ימי חנוכה מוכרח אחר

אמירת וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחֻצֹת קִדְשָׁהּ, ומוזה משמע דלא קאי על נרות חנוכה

[נאָר] **נאָך אַ זאָך^י [קשה] וואָס איך האָב שוין גערעדט** [דזה עדיין לא מיושב לפי תירוצו]

^י בגמרא יומא (כח:) : קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר (תולדות כו, ה) עָלַב אֶשֶׁר שָׁמַע אֲבָרְהָם בְּקִלְיָ גֹו' וכו'. אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין [פירש"י: שאינו הלכה למשה מסיני, אלא תקנת סופרים שעתידין לתקן].

^ט ברמב"ן בהעלותך (ח, ב): למה נסמכה פרשת מנורה לחנוכה הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא, ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מודליק ומטיב את הנרות בקר וערב, לשון רש"י ממדרש אגדה. ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות וכו'. ○ אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה דָּבַר אֵל אֶהְרֹן וְאֶמְרָתָּ אֵלָיו, יֵשׁ חֲנוּכָה אַחֶרֶת שִׁישׁ בָּהּ הַדְּלָקַת הַנְּרוֹת וְאֵינוּ עוֹשֶׂה בָּהּ לִישְׂרָאֵל עַל יְדֵי בִנְיָן נְסִים וְתִשְׁעוּעָה, וְחֲנוּכָה שְׁקָרִייה עַל שֵׁם, וְהִיא חֲנוּכַּת בְּנֵי חֲשְׁמוֹנַי, וּלְפִיכָן הַסְּמִיךְ פֶּרֶשֶׁה זו לפרשת חנוכה המזבח, עכ"ל [במגילת סתרים]. ○ וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך ה) וכן במדרש רבה (טו, ו), אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אֵל מֹל פְּנֵי הַמְּנוּחָה יֵאָדְרוּ וכו'. והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכה חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו.

^{טו} כדין נרות חנוכה שתקנו צריך להדליק בחצר, וכמבואר בגמרא שבת (סז:) תנו רבנן, נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו 'מבחוץ' [פירש"י: משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים, אלא בחצר, שבתיה היו פתוחין לחצר]. אם היה דר בעלייה, מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. [וענין עוד בתוספות שם (ד"ה מצוה). ועכ"פ בבית המקדש היו מודליקין 'בעזרה' שהוא נקרא חצר, על שהוא כדין 'חצר המשכן' הנוכח בפסוקים].

שאמרתי כבר), דעס וואָס ער האָט צוזאַמגענומען (דעם) װװיליקן נִרוֹת בְּחֻצוֹת קִדְשָׁךְ (עם סדר תיקון וטהרת המקדש, און) 'דערנאָך' שטייט דאָך הערשט װָקֵבְעוּ שְׁמוֹנֵת יָמֵי חֲנוּכָּה, ברויך מען דאָך פֿאַרשטיין. [דאס כן קשה לפרש דאמרו והדליקו נרות בְּחֻצוֹת קִדְשָׁךְ, דקאי על נרות חֲנוּכָּה, שהרי מפרש ואומר דרך לאחר כך הוא שקבעו ימי חֲנוּכָּה].
[ובפרט לפי מה שאמרו בגמרא] "לְשֹׁנָה אַחֶרֶת" קֶבְעוּ. [ואם כן מה שקבעו שמונת ימי חֲנוּכָּה לא היה כלל באותה שנה עצמה, ואף לאחר הנס].

כד

קושיא י - מתוך הדרוש

למה מספרים בנוסח ההודאה דחנוכה, גם מה שעשו ישראל אחר כך, מה שאין כן בפורים (י) [גם יש להבין מה שאומרים כאן וְאַחֲרֵי כֵן פָּאוּ בְּנֵיהֶם, וכל הענין שאחר זה. והלא כל ענין ההודאה הוא להזכיר שבחו של הקב"ה, ומה לו להזכיר גם מה שעשו ישראל אחר כך. והראיה דבנוסח ההודאה דפורים, לא הזכיר כלום ממה שעשו ישראל אחר כך וקבעו ימי הפורים].
(הקושיא והתירוץ בדברי רבינו, באות קא-קד)

כה

- [נאָר] איך מײן אפשר אַזוי (וכדלהלן מן אות מב). -

כו

עוד קושיות ודקדוקים בענין הנס

קושיא יא

ברמב"ם מכבאר שנצחו האויבים ביום כ"ה כסלו, ואז נכנסו למקדש
[ונקדים להקשות עוד, דהנה] דאָ איז אַזוי, לעולם פלאָגן זיי [זיך] דאָך אַלע [צו זאָגן] פֿשט אין רמב"ם.
באמת אין די גמרא' זעט דאָך אויך אַזוי אויס, נאָר דער רמב"ם זאָגט עס אַרויס אַזוי מְבוּאָר¹, אַז ביום כ"ה האָט מען מְנַצַּח געווען [את האויבים], און זיי זענען אַריינגעגאַנגען אין בית המקדש [דעמאָלטס] ביום כ"ה. [ווייל] זיי האָבן נישט געקענט אַריינגיין ביז דעמאָלטס.

כז

והקשו דלפי זה נמצא שהדלקה ראשונה היה בליל כ"ו, ואם כן היה להם להתחיל ח' ימי חֲנוּכָּה מן כ"ו כסלו
יא) [ועל זה קשה] נו לכאורה אַז מ'איז אַריינגעגאַנגען ביום כ"ה, נו ווען האָט מען אָנגעהויבן צו צינדן ? ליל כ"ו ! [אם כן] דאָרף זיך דער גאַנצער חֲנוּכָּה אָנהייבן מיט אַ טאָג שפּעטער.

כח

[סײַ] וואָסערע תּירוּצִים איך וועל זאָגן [על קושיית הב"י, לבאר מה היה הנס גם ביום א'],
אַבער 'די גאַנצע מעשה' האָט זיך דאָך הערשט אָנגעהויבן [בליל כ"ו], האָט זיך די

¹ מלבד הקושיא על לשון "בְּחֻצוֹת".

¹¹ ברמב"ם (מגילה וחנוכה ג, א-ג): בבית שני כשמלכו זין גזרו גזרות על ישראל וכו' וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול, עד שריחם עליהם אלקי אבותינו והושיעם מידם והצילם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים וכו'. וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום, בחמשה ועשרים בחדש כסלו היה, ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, והדליקו ממנו נרות המערכה שמונה ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו - שתחילתן מליל חמשה ועשרים בכסלו - ימי שמחה והלל, ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות, להראות ולגלות הנס, וימים אלו הן הנקראין חֲנוּכָּה.

גאַנצע אַכט טאָג, די אַכט טאָג זענען דאָך געוועזן פון כ"ו אָן, אַכט טאָג נאָך כ"ו איז געוועזן – קומט אויס – די גאַנצע זאָך.
און כ"ה איז דאָך נאָך גאַרנישט געווען, אין [יום] כ"ה.

כט

והיה אפשר לתרץ דמה שכתב הרמב"ם שנצחו בכ"ה כסלו, הכוונה לליל כ"ה כסלו. אבל לא נראה כן מדבריו
איך קאָן זאָגן [לתרץ, אז] מ'איז אַריינגעגאַנגען ביידערנאָכט [אור ליום כ"ה, אָבער] ס'זעט נישט אויס [בלשון הרמב"ם שגברו על האויבים בכ"ה כסלו], דער לָשון איז מְשַׁמֵּע דאָרט [שהיה זה] 'בייום' כ"ה, [שהרי סתם מלחמה ונצחון הוא ביום ט', ואם הכוונה על ליל כ"ה] העט ער גיווען געדאָרפט צו זאָגן 'בליל' כ"ה. זעט דאָך אויס [בפשטות כי] ליל כ"ה איז מען נאָך געווען אינדרויסן [פון בית המקדש], האָט מען גאַרנישט געקענט צינדן.
[ואם כן] וואו קומט עפעס [לקבוע התחלת ימי חנוכה ביום כ"ה].
פלאָגט מען זיך דערויף.

ל

וכדי לתרץ זאת, סובר הפרי חדש דיום ראשון נקבע על נצחון המלחמה, ולא על הגם נרות
און מהאי טעמא וויל דאָך טאָקע זאָגן דער פרי חדש*, אַז דאָס איז געווען אויפן
נצחון המלחמה. דער ערשטער טאָג דער יום כ"ה, איז אָן אַנדערע טאָג [מבשאר ימי
חנוכה, דיום זה נקבע על נצחון המלחמה, ושאר הימים נקבעו על נס דריבוי השמן].

לא

אבל שאר האחרונים לא סבירא להו הכי, ואם כן לדידהו צריך לתרץ לדעת הרמב"ם אמאי מתחילין להדליק בכ"ה כסלו
נאָר מ'פרעגט דאָך אָבער [על תירוצי הפר"ח], מ'איז מְפַלְפֵּל אויף דעם. דער פרי
מגדים ווענדט דאָך אָפּ די גאַנצע זאָך, אַז דאָס קען נישט זיין. ס'זעט אויס [בדברי שאר
האחרונים, שנקבע הכל רק] אויף די נִרֹת (וכדלעיל באות ד).

לב

ובפרט לאותו תירוצי של הבית יוסף שבבוקר מצאו נרות המנוחה
מלאים שמן, אם כן הכל נעשה בכ"ו כסלו ולא בכ"ה כסלו
נו, איבערהויפט נאָך – קומט אויס – [לויט] דער צווייטער תירוצי פונעם בית יוסף²,
וואָס ער זאָגט אַז דאָס נס [ביום הראשון] איז געווען ווייל די מְנוּחָה האָט זיך אָנגעפילט,
דאָס איז דאָך הערשט צופרי געווען, קומט אויס איז דאָך דאָס גאַנצע נס [של יום א']
הערשט געווען טאָקע כ"ו אינדערפרי. ניטאָמאָל 'ליל' כ"ו איז געווען דאָס נס, ס'איז
הערשט כ"ו בבוקר. [ואם כן] איז נאָך האַרבער די קשיא [לדרך הרמב"ם, דלמה תקנו להתחיל
ימי חנוכה בליל כ"ה].

לג

התחלת ישוב קושיא יא – לדרך הרמב"ם
ולכן נראה לדעת הרמב"ם העיקר כאותו תירוצי של הבית יוסף שהפך חור ונתמלא מיד, או שנשאר מלא
כבתחילה, דלפי זה נשאר רק קושיית הפרי חדש דביום ח' לא היה נס, ולהרמב"ם באמת לא נקבע יום ח' דהולקה
ליו"ט, כי הוא יום ט' לחנוכה
איך מיינ אָבער, אַז דער דריטער תירוצי פונעם בית יוסף^{3א} [כי הפך עצמו נתמלא מיד],

¹ מדברי יואל לחנוכה. – ועיין ברש"י מגילה (ג. ד"ה אמש): שאין זמן מלחמה בלילה משתחשך.
ו"ל הפרי חדש (מובא בהערה א): ומדברי הרמב"ם 'מוכח' בהדיא 'שנצחו' ביום כ"ה.

² היינו התירוצי שנמנה לעיל בדברי רבינו כתירוצי השני (ובכ"י עצמו הוא תירוצי הג').

^{3א} היינו התירוצי שנמנה לעיל בדברי רבינו כתירוצי השלישי (ובכ"י עצמו הוא תירוצי הב').

דעם האַלט אויס, דער האַלט שטאַרק אויס [לדרך הרמב"ם]^{כב} ..

וואָרן אויף דעם [תירוצ' הג'] איז נאָר דאָ דעם פרי חדש'ס קשיא (דלהלן באות לה), [דאם

כן מה היה הנס ביום השמיני].

[וקושיא זו שייך רק לפי מובן הפשוט שהדלקה ראשונה היה בליל כ"ה, וכבר נתמלא הפך בליל א' שהוא כ"ה כסלו לצורך ליל ב' שהוא כ"ו כסלו, וכן בליל ז' כבר נתמלא לצורך ליל ח'. אבל לדרך הרמב"ם שהדלקה ראשונה היתה בליל כ"ו, אם כן לא יוקשה קושיית הפר"ח, דיש לומר כי הפך חזר ונתמלא בכ"ה מבעוד יום, בשעת עריכת המנורה, וליל ח' דחנוכה היה במקדש ליל ז' להדלקה, ואין הכי נמי דלליל ח' שהדלקה לא קבעו עוד לעשות זכר, כי אז הוא אצלינו מוצאי חנוכה]. (וכדיבאר זה באורך להלן באות קה-קח).

לד

ס'איז אַ עקסטערע שמועס, פון .. פרעגן זיי.

לה

הקדמה ליישוב הקושיית

ובו גם ישוב קושיית פרי חדש - על תירוצי בית יוסף

קושיא יב

ומקודם נבאר תירוצ' ב' וג' של בית יוסף, שהפך או המנורה נשאר מלא כבתחילה, לפי דרך הפשוט שהדלקה ראשונה היתה בליל כ"ה. דלפי זה קשה רק קושיית הפרי חדש מה היה הנס ביום ח'

קודם לאמיר שמועסן פון 'דעם', [לתרץ קושיית הפר"ח לפי דרך הפשוט]^{כב}.

[דעל תירוצ' ב' וג' של הבית יוסף, שנתמלא הפך^{כב}, או שמצאו המנורה מליאה בבוקר], איז נאָר [שווער] דעם פרי חדש'ס קשיא^{כה}, [שהרי] לפי זה - זאָגט ער - איז דעם אַכטן טאָג נישט געווען קיין נס. אַז ס'האָט זיך אָנגעפילט [הפך או המנורה לצורך כל יום ביום שלפניו], איז דאָך שוין דעם אַכטן טאָג נישט געווען קיין נס [שהרי השמן לליל ח' כבר נתמלא ביום ז'].

^{כב} כי לפי תירוצ' זה שחזר הפך ונתמלא מיד, אתי שפיר דברי הרמב"ם, כי מילוי הפך היה מבעוד יום, והוא להרמב"ם ביום כ"ה כסלו לאחר שנכנסו למקדש (וכמו שמבאר רבינו באורך, להלן באות קה-קח). משא"כ לתירוצ' הב', כיון דמה שנתמלא המנורה היה בבוקר, אם כן היה צריך להתחיל ימי תנופה ביום כ"ו, שהרי התחילו להדליק בליל כ"ו לדברי הרמב"ם שנכנסו למקדש ביום כ"ה, וא"כ הן ההדלקה והן הנס נעשו ביום כ"ו. [ולתירוצ' הא' קשה קושיא אחרת שהקשה רבינו לעיל (באות יב-יג), דהרי זהו שלא כדין, לחלק את השמן לח' חלקים, שהרי אמרה תורה תן לָהּ כָּדִי מִדָּתָהּ].

^{כב} היינו לפי מובן הפשוט שהדלקה הראשונה במקדש היה בליל כ"ה, ולא כדרך הרמב"ם שהיה בליל כ"ו (וכדיבאר הענין להלן בהערה כו).

^{כד} והיינו שהפך נתמלא 'בלילה', לפי מובן הפרי חדש. וכן לדרך רבינו להלן בהדרוש לחדש דכבר נתמלא 'מבעוד יום', מכל מקום כיון שנתמלא רק לאחר שהוריקו השמן במנורה וכבר התחילו ההדלקה לצורך ליל כ"ה, לכן קבעוהו לדורות על יום כ"ה דגריר אבתריה. (ועיין כיצא בו בתחלת לשון הפרי חדש המובא לעיל בהערה א). [כן הוא לדרכינו עתה כאן, דאוליגן לפי תירוצי הבית יוסף עצמו. ולדרך הרמב"ם יבואר להלן בדאמת לכן נקבע ביום כ"ה על כי בו נתמלא הפך].

^{כה} בפרי חדש (שם): עוד תירצו, שלאחר שנתנו שמן בנרות המנורה, נשאר הפך מלא כבתחילה, וניכר הנס אף בלילה הראשון. וגם זה אינו, דהא ליכא שום נס בלילה האחרונה, דלָמָּה היה נשאר הפך מלא כבתחילה [בליל ח'], כיון שלא היו צריכין לו עוד. ואם נאמר שמילוי הפך היה בלילה השניה, אין כאן היכר נס ללילה הראשונה. עוד תירץ בבית יוסף, שבלייל א' נתנו כל השמן בנרות, ודלקו כל הלילה ובבקר מצאו הנרות מלאים שמן. וגם זה נדחה מהטעם הנזכר, שבליילה האחרונה ליכא שום היכר נס.

ולפי דבריהם היו יכולים לתרץ [קושיית ב''], שכשנתנו מעט שמן במנורה נתמלאה [המנורה], ובהכי ניחא, דאיכא היכר נס בין בלילה הראשונה ובין בלילה האחרונה. אי נמי ששפכו כל השמן במנורה, ושמינית ממנו נדלק בכל לילה.

לו

הקדמה ליישוב קושיא יב

ועל זה נראה דאי משום הא לא קשיא, דמצינו כיצא בזה בשאר ימים טובים שהיו"ט נקבע על יום השתמשות והנאת הנס, וכמו שמצינו בפורים, שכבר נעשה הישועה בניסן שנתלה הקץ, ובסיון שנשלחו האונרות שניות, ועם כל זה לא קבעו היו"ט של פורים רק באדר, לפי שבאדר שלאחריו נהנו מן הישועה כשנתקיים וַיִּהְיֶה פֶּסַח הַזֶּה אֶשֶׁר יִשְׁלַטוּ הַיְּהוּדִים הַמָּה בְּשָׁנָאֵיהֶם

[איז] מיר דאכט זיך, דאכט זיך מיר אַז אי משום הא לא איירא, וועגן דעם קאָן מען נישט פרעגן אויפן בית יוסף.

וואָרן אַם כן, לאָמיר זען [כגון ביי] פורים, דאָס גאַנצע נס איז געטון געוואָרן [אין] ט"ו ניסן [וט"ז], דבט"ו היתה סעודה ראשונה שעשתה אסתר להמן ולאחשוורוש, ובלילה שלאחריו נדדה שנת המלך, ובט"ז ניסן נתגדל מרדכי ונתלה הקץ, אין פסח האָט מען אויפגעהאַנגען הַמְּנֵעַן, און ס'זענען [שפעטער] אַרויסגעגאַנגען די אַגָּרֹת [הַשְּׂנִית, ביום כ"ג סיון], און אַלעס. [ועם כל זה לא קבעו היו"ט פורים בניסן או בסיון].

לז

נאָר וואָס דען, [ווייל] 'לְכַלֵּל מַעֲשֵׂה' איז עס געקומען [די ישועה, בחודש אדר], ווען ס'איז געשען ביום אֶשֶׁר שָׁבְרוּ אִיכֵי הַיְּהוּדִים [לשלוט בהם] איז געוואָרן וַיִּהְיֶה פֶּסַח הַזֶּה אֶשֶׁר יִשְׁלַטוּ הַיְּהוּדִים הַמָּה בְּשָׁנָאֵיהֶם [אסתר ט, א]. נו [לכאורה] דאָס איז דאָךְ שוין נישט געווען קיין נס, 'די' זאך איז נישט געווען קיין נס, וואָרן ווייל ס'איז שוין אַרויסגעגאַנגען די גִּזְרֵיה [בחודש סיון], דער מַלְךְ [האָט געזאָגט] כָּתְבוּ עַל הַיְּהוּדִים כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם [שם ח, ח]. [ותוקף הנס] דאָס איז אַלעס געווען אין פסח, און מ'האָט שוין געשיקט די אַגָּרֹת [בסיון], הַרְצִים יִצְאֹו דְחוּפִים בְּדָבָר הַמֶּלֶךְ, אַלעס איז געטון געוואָרן פון פסח אָן [און ווייטער].

נאָר דעמאָלטס [בחודש אדר] איז 'דאָס' [שאז נגמר הישועה בפועל, אשר ישלטו היהודים].

לח

[פון דעם] זעט מען, זעט מען דאָךְ [אז] ס'מוז נישט 'געטון' ווערן דאָס נס [עצמו, ביום קביעות היו"ט]. נאָר ווען מ'איז 'נִהְיָה' פון דעם נס וואָס ס'איז געטון געוואָרן [פון] פריער, איז דעמאָלטס קומט דער יום טוב. איז דאָךְ 'דאָס' טאָקע דער יום טוב.

לט

ישוב קושיא יב

וכמו כן כאן בחנוכה, אף שהנס לצורך יום ח' כבר נעשה ביום ו', מכל מקום כיון שבלייל ח' נשתמשו ונהנו מן הנס שאירע ביום ו', כי אז הדליקו המנורה, לכן נקבע היו"ט גם ביום ח'

לפי זה איז דאָךְ נישט קיין קשיא [וכאן בחנוכה, מה שהקשה הפר"ח על תירוצי הבי"ה דהלא] דעם אַכטן טאָג איז נישט געטון געוואָרן קיין נס, פאַרוואָס, ווייל דאָס נס איז [שוין] געווען דעם זיבעטן טאָג, [אז] ס'האָט זיך אָנגעפילט [דער פך, אָדער די מנורה]. אָבער 'ווען' האָט מען דאָס גענוצט, ווען האָט מען דאָס נִהְיָה געווען [פון] דעם נס? דעם אַכטן טאָג! אין דעם טאָג וואָס ס'איז נישט ראוי געווען [להדליק בזולת הנס], וואָס מ'העט נישט גיווען געהאט קיין שָׁמֶן, ווען נישט דאָס נס העט מען נישט גיווען געהאט וואָס צו צינדן, קיין שָׁמֶן טָהוּר, און דורכן נס האָט מען געהאט [מיט וואָס] צו צינדן.

און אזוי זענען דאך אלידינגס [גם בשאר ימים טובים, אז] 'ווען' מ'האט דאס תועלת פונעם נס, דעמאלטס האט מען קובע געווען דעם יום טוב.
נו ממילא וואס [איז די קשיא], לכאורה וואס איז די קשיא [של הפרי חדש]. דעם אכטן טאג איז זייער גוט געווען [מה שקבעו בו יו"ט]¹¹.

מ

ומו"מ גם ביום א' תקנו להדליק, דהיינו בליל כ"ה כסלו, אף שהיה השמן מספיק ליום אחד, דמכיון שסוף סוף בו נעשה הנס לצורך ליל ב', לכן 'צירפו' גם יום זה לשאר ימי חנוכה הסמוכים לו
נאָר וואָס דען [מה דאכתי יוקשה לפי זה למה תקנו להדליק גם בליל כ"ה, שהרי אָז עדיין לא 'נהנו' מן הנס, כי השמן היה מספיק ליום אחד. על זה יש לומר כי] אף על פי כן [קבעו יו"ט גם בכ"ה כסלו, ווייל] ס'איז דעך 'דאך' געשען אַ נס דעמאלטס [שאז הוא שנתמלא הפך או המנורה]¹² לצורך ליל כ"ו, ולכן] האָט מען שוין 'מַצְרֵף' געווען דעם ערשטן טאָג אויכעט [ולשאר ימי חנוכה, וויבאלד] דאָס נס איז דעך געוועזן דעם ערשטן טאָג אויכעט, האָט מען געמאַכט [אויך] דעם ערשטן טאָג.
מא

מא

אָבער מילא דאָס איז נישט קיין קשיא, פאַרוואָס מ'האָט דעם אַכטן טאָג גענוצט [לקביעות ימי חנוכה].

מב

ישוב הקשיאות

חקמה ליישוב קושיא ט

(עד אחר אות פז)

איבערדעם קלער איך אפשר גאָר [לפרש עוד לפי זה באופן אחר, כי כל הנס דריביו השמן לצורך ח' ימים, הכל כבר נעשה ביום הראשון בלבד, ושאר הימים נקבעו רק על הנאת והשתמשות הנס. ובה נבאר להלן (באות פט-צא) גם הלשון "בַּחֲצֹרֹת" קַדְשָׁן].

מג

ווייל לעולם איז אזוי.

¹¹ וכל זה לפי מובן הפשוט שהדלקה ראשונה היה בליל כ"ה, ובהדלקה זו לא היה נס, כי היה השמן מספיק ללילה הראשונה. והנס דיום כ"ה הוא מה שנתמלא הפך או המנורה לצורך ליל כ"ו, אבל השתמשות והנאת הנס הראשון לא היה עד ליל כ"ו, ובליל א' ביום כ"ו שוב היה נס דמילוי השמן בפך או במנורה לצורך ליל כ"ז, וכן בכל שאר הלילות, עד שבו' דחנוכה היה הנס לצורך ליל ח', ובליל ויום ח' באמת לא נעשה בו נס, וכקושיית הפרי חדש, אלא ש"מ"ק בעוהו ליו"ט מכיון שבלייל ח' 'נהנו' ונשתמשו מן הנס שהיה בליל א' או יום ז'. ועל יום ח' מובן בפשוט מה שקבעוהו ליו"ט, שהרי לדרכינו כאן הרי בכל יו"ט זמנו נקבע על שעת ההנאה מן הנס, וכמו בפורים. אלא שעל יום א' שהוא כ"ה כסלו דעל זה קשה קושיית הב"י שלא היה בו נס, על זה מתרץ רבינו כאן דמכיון שעשיית הנס לצורך ליל ב' היה ביום כ"ה, על כן צירפו גם כ"ה כסלו לקביעות ימי היו"ט.

אבל לדרך הרמב"ם שהדלקה ראשונה היה בליל כ"ו, לא אתי שפיר חידוש תירוץ זה (דקביעות היו"ט אויל בתר שעת הנאת הנס, ולא בתר שעת התרחשות הנס), דהא להרמב"ם, או נמצא דנס הראשון היה בכ"ו כסלו לצורך ליל כ"ז, או דנימא כתירוצ' רבינו להלן שכבר נתמלא מבעוד יום דכ"ה כסלו, ואז יהא נמצא דהיו צריכין לקבוע ט' ימי חנוכה, ביום ראשון על 'התרחשות' הנס הראשון, וביום ט' עבור שאז 'נהנו' מן הנס ח'.

¹² כי לדרכינו עתה שפיר שייך גם תירוץ הב' של הב"י, כיון דלא קאזלינן השתא לפי דרך הרמב"ם שהדלקה ראשונה היה בליל כ"ו (כמבאר בהערה לדליל). ומה שאמר רבינו לעיל (באות לג) לבחור בתירוץ הג', זה קאי רק לדרך הרמב"ם שהדלקה ראשונה היה בליל כ"ו, ולפי מה שמבאר להלן בהדרוש דמילוי הפך היה מבעוד יום של כ"ה, דלפי דרך ההוא לא נוכל לתרץ כתירוץ הב' שנתמלא המנורה עצמה, שהרי הנס של מילוי המנורה לפי דרך הרמב"ם היה בבוקרו של יום כ"ו (או במשך ליל כ"ו, שלא נתחטר השמן ומצאוהו מלא בבוקר), ודו"ק היטב.

דאָ האָט 'דער עולם' שוין געשמועסט^{כב}, ס'איז דאָ דאָ אין שאילתות דרב אחאי גאון איז דאָ עטליכע סתירות^{כט}.

מד
הקדמה לישוב קושיא ו
בשאלות איתא שמצאו לוגא בהיכל, שהיה בו שמן כשיעור יום אחד. ואינו מובן, דהלא השיעור היה חצי לוג לכל נר, ומה שיך לכאן שיעור "לוג" שלם דייקא [נאָר קודם] ער זאָגט [שמצאו] לוגא חד^{כט}, [וקשה] וואָס הייסט לוגא, ס'איז דאָן גאָר אַ 'חצוי' לוג. לעולם איז דאָן עס נאָר אַ חצוי לוג^ל, [ואם כן] ווער איז דער לוג.

מה
ולכן מפרש בהעמק שאלה, דלשון לוגא שבשאלות אינו שם השיעור, אלא הוא שם כלי גדול, ומלשון לגינין שבמשנה [נאָר] זאָגן זיי פֿשט - ווי ער זאָגט, רבי מיכאל בער^{כב}, - דער העמק שאלה זאָגט דאָרטן פֿשט^{לא}, לשון "לגינין" [שהוא שם כלי, הנזכר] אין מסכת כלים [ל, ד]. גרויסע פֿלים ווערן אָנגערופן לגינין גדולים, ס'איז אזא 'פֿלי' [שנקרא לוגא, והוא כלי גדול].

מו
ובאמת גם בגמרא משמע כי הפך היה כלי גדול שהחזיק יותר משיעור השמן שמצאו בו, כי אמרו שם הלשון שמצאו פך "ולא" היה בו אלא להדליק יום אחד, ולא אמרו בלשון "שלא" היה בו אין די גמרא שטייט^י אויכעט [מרומו שהיה כלי גדול, דאמרו שם] וּמָצְאוּ פֿך "וְלֹא" הָיָה בו [אָלֵא לְהַדְלִיק יוֹם אֶחָד], ער זאָגט נישט [שמצאו] פך "שלא" היה בו, [דהיה משמע] אַז דער פֿך איז נישט געוועזן [מחזיק יותר, אַז] ס'איז נישט געווען [מחזיק בו] נאָר אויף איין טאָג. [אלא אמר "ולא" היה בו, דמשמע אַז] דער פֿך איז געוועזן ווי אימער [גרויס], אין דער פֿך איז געווען [פלאַץ], האָט געקאָנט אַריינגיין - קאָן זיין - וויפיל אימער, נאָר [ולא" היה בו שמן] ס'איז נישט געווען נאָר [ליום אחד].

[דהלשון] "ולא" היה בו, ס'זעט אויס ווי אַן עקסטערע זאָך, [שמסיף על ענין ראשון]. דענין ראשון הוא] מצאו פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, [ועל זה מוסיף ענין שני] "ולא" היה בו [להדליק אלא ליום אחד], ס'איז נישט געווען [שמן] אין פֿך נאָר אויף איין טאָג.

אַבער אַז דער פֿך איז נישט געווען [מחזיק יותר, דעס שטייט נישט]. דער פֿך האָט געמעגט זיין "גרויס". ס'שטייט נישט אין ערגעץ אַז ס'איז נישט געווען [מער פלאַץ דערין], אדרבה ס'שטייט [ונעשה 'בו' נס] והדליקו 'ממנו' [ח' ימים], פון דעם פֿך. ס'איז נישט 'געוועזן' אין דעם פֿך [מער אויל, אַבער] קאָן זיין אין דעם פֿך איז געווען גענוג [פלאַץ] געווען [פאַר אויל] אויף גאַנצע אַכט טאָג, ס'איז געווען גענוג [פלאַץ].

^{כב} בשיתת הרבנים שישבו ושוחחו בדברי תורה בנוכחת רבינו, טרם שהתחיל רבינו באמירת הדרוש. (קצת שיחה נשמע גם על הריקאָרדינג קודם הדרוש, אבל קשה להבין המדובר שם).

^{כט} לשון השאלות, מובא להלן בהערה לד-ה.

^ל לכל נר ונר. ובצירוף הו' נרות, הם ג' וחצי לוג (כמבואר במנחות פח. פט.). אבל עכ"פ לא "לוג שלם" אחד.

^{לא} בהעמק שאלה על השאלות (להנצי"ב, אות יז): דההוא לוגא וכו'. על כרחך לאו דוקא, שהרי מחצה לוג לכל נר היה, כדאיתא במנחות (פח: וכו') [וישבו מפלפל עוד בזה, ואח"כ שוב מסיק] ואם כן 'חדא לוגא' לאו דוקא, אלא כלי שמחזיק כדי ג' לוגין וחצי [שהוא ז' פעמים חצי לוג, לז' נרות דמנורה]. או צריך לומר ההוא 'לָגָא', מלשון לגין, שילחי מסכת כלים לגינין גדולים וכו', וכן הרבה. וזהו העיקר.

מז

ואם כן יש להוסיף על אותו תירוץ של הבית יוסף שהפך נשאר מלא, דלא רק שנתרבה בו השמן לעוד יום אחד, אלא שנתרבה השמן ביום ראשון עד ח' פעמים ככה, גם לצורך שאר כל ה' לילות, ונמצא שכל הנס כבר נעשה ביום א' [ונמצא] אין דעם פך איז געווען גענוג [פלאץ], און ס'האט זיך דעם ערשטן טאָג אָנגעפילט תיכף [לכל הח' ימים, בעוד השמן בתוך הפך], לויט ווי דער בית יוסף זאָגט אין דריטן תירוץ^{כא}.

קומט אויס, איז "אלעס" אָפּגעטון געוואָרן אין דעם ערשטן טאָג^{לב}. דאָס 'גאָנצע' נס, אלעס איז געטון געוואָרן אין דעם ערשטן טאָג.

מח

ישוב קושיא ו

ובזה מוכן שפיר קושיית הגמרא ונמצא נוסף, שלא לומר ברבת שעשה נסים רק ביום ראשון, שהרי בעצם כבר נעשה כל התרחשות הנס ביום ראשון איבערדעם איז רעכט וואָס די גמרא פרעגט ונמצא נוסף, ווייל ס'איז "אלדינגס" שוין אָפּגעטון געוואָרן אין דעם ערשטן טאָג. איבערדעם איז רעכט, איבערדעם איז שוין גוט דעם וואָס די גמרא זאָגט.

מט

על זה תירצו כי גם כָּל יְמֵי אֵתִיָּה, והיינו שבכל יום 'נהנה ונשתמשו' מן הנס, והרי עיקר קביעות כל יו"ט הוא על זמן השתמשות הנס וכמבואר לעיל, ולכן שפיר יש לברך גם "שעשה נסים" בכל יום ענטפערט די גמרא ניין, [ווייל] נס כָּל יְמֵי אֵתִיָּה, [ווייל] מ'האט דאָך יעדן טאָג אָבער 'נִהְנֶה' געווען פון נס, [און וויבאלד] אַז מ'האט יעדן טאָג נִהְנֶה געווען פון דעם נס, [לכן מברכין ניסא בכל יום].

נ

וקושיית הגמרא היה כעין שהקשה הפרי חדש על תירוץ הבית יוסף דאם כן מה היה הנס ביום ח', אלא שלדרכינו שכבר נעשה הכל ביום ראשון, לפי זה הקשה כן הגמרא על כל שאר ה' לילות איז די הוה אמינא געווען טאָקע 'דער' קשיא, דעם פרי חדשים קשיא [על תירוץ הג' של הב"י]. ונמצא נוסף, [שהרי] אַלדינגס איז דאָך געטון געוואָרן דעם ערשטן טאָג שוין. נאָר וואָס דען, די קשיא [שבגמרא לדרכינו] איז נישט נאָר אויפן אַכטן טאָג [בלבד, וכמו שהקשה הפרי חדש גופיה, לפי מה שהבין בתירוץ הב"י שבכל יום נתמלא הפך רק לצורך יום אחד. אמנם] די קשיא איז אויף אַלעמען [גם על שאר כל הימים מלבד יום הא'], וואָרן אין די גמרא איז עס מרומז [שנתמלא ביום אחד על כל הימים, שהרי] אין לשון הגמרא 'ולא' היה 'בו' להדליק אלא יום אחד, ונעשה 'בו' נס והדליק ממנו ח' ימים] איז 'דאָס' מער מְדוּקָה, אַז ס'איז טאָקע דעם ערשטן טאָג [געווען דער 'גאָנצער' נס, דהיינו] אַז דער פך איז געווען 'גרויס', און ער האָט זיך אָנגעפילט, איז דעם ערשטן טאָג געווען אַלדינגס.

נא

היוצא לנו מזה, איז טאָקע געווען דעם ערשטן טאָג איז געווען טאָקע אַלדינגס אָפּגעטון געוואָרן. נאָר 'נִהְנֶה' געווען, האָט מען דערנאָך [אין] די אַלע טעג, [ולכן קבעו לדורות להדליק גם בשאר ה' ימים] [וכדלעיל באות לט]^{לב}.

^{כב} ולא כמוכּן הפשוט בתירוץ השלישי של הב"י, שבכל יום בפ"ע נתמלא הפך לאחר שהוריקו אותה אל נרות המנוורה. אלא היה כלי גדול, ומיד ביום הראשון נתמלא הפך שמונה פעמים ממה שהיה מקודם.

^{כג} ועיין בחינה זו (בישוב קושיא ו) גם בליל ג' דחנוכה תשכ"א. והוסיף שם עוד נקודות בענין זה.

נב

[קושיא ז']

בשאלות יש סתירה, דבתחילה כתב שהיה בו שיעור ליום אחד, ואחר כך כתב שלא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד נאָר מ'זאָל פאַרענטפערן [די קשיא, וואָס] דאָ אין שאלות דרב אחאי גאון איז דאָך דאָ גאָר א סתירה.

אויף איין פלאַץ^ל, אַזוי אינעווייניג, אַזוי אָנפאַנג [בתחלת הענין] זאָגט ער [כעין דברי הגמרא שאמר] ולא היה בו להדליק 'אלא' יום אחד, אַזוי ווי ס'שטייט אין די גמרא. און אויפן אַנדערן פלאַץ^ל [זאָגט ער הלשון] ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד.

נג

ולמה שכתב הנוסח שלא היה בו להדליק 'אפילו' ליום אחד, לפי זה לא קשה כלל קושיית הבית יוסף לעולם אַז איך זאָג [ולא היה בו להדליק] "אפילו" יום אחד, איז דאָך די אַלע [תירושים שעל קושיית בית יוסף ללא צורך, שהרי עס] פאַלט דאָך אַוועק די גאַנצע קשיא [פון בית יוסף].

נד

אמנם זהו נגד נוסח הגמרא שלא היה בו להדליק 'אלא' יום אחד, וגם הוא סתירה לדברי השאלות עצמו שכתב שהיה בו כשיעור ליום אחד

נאָר וואָס דען, ס'איז דאָך אַבער א סתירה. [קודם' [יש סתירה לדבריו 'מהגמרא', שהרי] אין די גמרא שטייט דאָך [ולא היה בו להדליק] "אלא" יום אחד. [והאיך כתב השאלות שלא היה בו להדליק "אפילו" יום אחד, דהוא דלא כהגמרא דידן].

און 'דערנאָך' אין שאלות אַליין שטייט דאָך עס [גם כדברי הגמרא], אין שאלות אַליין שטייט אויך [דהוה ביה שיעורא ליוםא חד]. מוז מען דאָך דאָס פאַרענטפערן.

נה

תירוצו השאלות שלום על קושיא ז - ומה שקשה על זה

ובשאלת שלום כתב לתרי, כי מתחילה נתנו בכך כשיעור יום אחד, אלא שבמשך הזמן נבלע בהכלי, ונעשה פחות משיעור יום אחד, ואם כן מירשב כל הסתירות. אבל תירוצו קשה, שהרי בודאי הבינו הכהנים כשיעור ליום אחד בצירוף שיעור בלעית הכלי, וגם דבלשון הגמרא והשאלות לא נזכר שום רמז מענין בלעית הכלי איז דאָ דער שאלת שלום^ל, ער נייט זיך^ל אַז ס'איז געווען [גענוג פאַר] יום אַחַד, און די פֿלי האָט בולע געוועזן גאָר, [וממילא] איז עס געוואָרן ווייניגער [פון יום אַחַד].

^ל בשאלות דרב אחאי (פרשת וישלח שאלתא כו, ד"ה ברם צריך אי): דמחייבין ל'אדלוקי שרגא תמניא יומי, דההוא לוגא דאישתכח בהיכלא, ונהו ביה שיעורא יומא חד, ואדלוקי מיניה תמניא יומי, הלכך תקינו רבנן תמניא יומי ל'אדלוקי שרגא דחנכה לפרסומי ניסא וכו'.

^ל בהמשך דברי השאלות שם (ובקצת דפוסים הוא בשאלתא כז) הביא דברי הבריייתא שבגמרא, וכתב שם הנוסח וז"ל: ומאי חנוכה וכו', ולא מצא שמן אלא פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד, ונעשה להם נס והדליקו ממנו שמנה ימים.

^ל בשאלת שלום על השאלות (להגיר ישעי' פיק, אות לה): ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד וכו'. ואל תתמה על החפץ להשיג שלכאורה יהיה סתירה במה שכתב גאון בעצמו לעיל, דההוא לוגא 'כלומר פך קטן' דאשתכח בהיכלא והוה ביה שיעורא יומא חד כו'. • אך דע כי כל דבריו חיים וקיימים, דודאי הפך ההוא היה מחזיק שיעורא של יומא חד, אכן מפני שאי אפשר שלא יבלע הכלי מעט מן השמן, כדקיימא לן (כבא מציעא מ). דלמאז לוג שמן מנכה לו ג' למאה מה שבלע הכלים, ואם כן בשנשפך השמן מן הפך אל המנורה נחסר שיעור הבלע. וזה שדקדק גאון וכתב ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום אחד כו'. • ועל פי דברים הללו יש לומר גם כן, דגם נוסחת גאון בבריייתא דשבת היה כדאיתא לפנינו, אכן לאסבורי מלתא בטעמא דקבעו שמונה ולא די בשבעה ימים, כקושיית המפרשים לפנינו, כתב גאון להסביר ולא היה בו להדליק 'אפילו' יום, כלומר מחמת חסרון הבלע כדאמרן, ולכן קבעו שמונה, משום דאף ביום ראשון נעשה נס.

נאָר אויף דעם איז דאָך די קשיא, ממה נפשך, אַז די כהנים האָבן אָנגעגרייט אַ פֿאָר אויף אַ טאַג, האָבן זיי עס אַוודאי אַזוי אָנגעגרייט [עס קצת יותר כשיעור הבליעה] מיט חֲשֹׁבֹן אַז ס'זאַל זיין [גענוג אויף אַ טאַג, גס לאחר בליעת הכלי].
און דאָס איז אויך אַביסל שווער, וואו ליגט עס אין דעם [בדברי הגמרא והשאלות, דאין שם רמז ורמיזא כלל לענין בליעת הכלים].

נו

חקמה לישוב קושיא ז [ויקושיא ז]
(עד אחר אות פז)

נאָר וואָס דען, איך האָב אינזינן געהאַט [בישוב דברי השאלות, ולבאר גם] דעס וואָס איך האָב פריער מעיר געוועזן [על נוסח והדליקו נרות "בִּחְצֹת" קְדֻשָּׁה], און כ'האָב געזאָגט [דקאי] אַקעגן נר חנוכה [שהדליקוהו בחצר].

נז

בחתי סופר מחדש דעצם עשיית זכר להגם, הוא חיוב דאורייתא, מכח הקל וחומר שאמרו בגמרא מה מעבדות לחירות אמרינן שירה, מִפְּנֵי לְחִיִּים לֹא כָל שָׁכֵן, וכל סברת קל וחומר הוא דאורייתא. ורק אופן עשיית הזכר שיהיה על ידי הדלקת נרות וכדומה, זהו מדרבנן

[דהנה] דאָ איז דאָך אַזוי.

ער דער חתם סופר טוט דאָך אויף^ל [על עצם קביעות ימי חנוכה] אַז ס'איז דאורייתא, [מכח] קל וחומר.

ווייל די גמרא ברענגט דאָך^{לט} אַזוי, במקרא מגילה מאי דרוש, ווייל ס'איז מִמֶּנָּה

^{לו} פירוש: שמיישב 'בדוחק'.

^{לח} בחידושי חתם סופר (שבת כב.): [נר חנוכה שהניחה למעלה מעשרים] פסולה כסוכה וכמבוי. נראה לי דנקט לשון 'פסולה' דשייך בדאורייתא, כמו שכתבו תוספות (שם), להורות נתן דנהי דהדלקת נרות בעצם לאו דאורייתא, מכל מקום חנוכה גופיה וכל ימים טובים הקבועים על נסים, דאורייתא נינהו, כדעת בה"ג (במנין המצות, סוף קלט) דהלל ומגילה וחנוכה דאורייתא, ופליגי בזה רמב"ם ורמב"ן בספר המצות בשורש הראשון, סוף תשובה א' ותשובה ב', עיין שם. ולפע"ד לא יפלא כלל לומר, דקל וחומר דילפינן פרק קמא דמגילה דאורייתא היא, השתא משעבוד לגאולה אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן. נמצא מצות עשה דאורייתא לקבוע יום על כל נס, אלא שחכמים קבעו 'מה' לעשות בו מעין המאורע, בזה לקרוא מגילה ולשלוש מנות, ובזה לומר הלל ולהדליק נרות. נמצא עיקרו דאורייתא ופירושו מדרבנן.

ובשו"ת חתם סופר (ארי"ה סימן רח, ד"ה): ומה שכתב דפורים וחנוכה וכל ימי מגילת תענית לעשות זכר לנס מִמֶּנָּה לְחִיִּים, הוא דאורייתא ממש מקל וחומר כדאיתא פרק קמא דמגילה, יעיין רמב"ן (על ספר המצות) סוף שרש ב'. מכל מקום היינו לעשות שום זכר לנס, אבל איכות וכמות הזכרון ההוא הוא מדרבנן, כגון קריאת מגילה ומשלוש מנות והדלקת נרות בחנוכה הכל מדרבנן, אבל לעשות שום זכר קצת, ולכל הפחות לאסור בהספד ותענית הוא דאורייתא, מקל וחומר הנ"ל. ובזה נתיישב לי מה טעם וסברא לאסור בהספד ותענית ב"י וט"ו באדר הראשון וכו' [עיי"ש עוד].

ועוד שם (י"ד סימן רלג, ד"ה אמנם): ובמקומו טרחתי הרבה לקיים מנהג עיר מולדתי ק"ק פראנקפורט דמיין העושים פורים ביום כ' אדר א', ומנהג מצרים ביום כ"ג אדר, שלפע"ד דאורייתא הוא מהאי קל וחומר, משעבוד לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן וכו'. ○ (ותו כתב שם ד"ה וכבר) מה שכתבתי לעיל דקביעת יום מועד ביום עשיית נס הוא קל וחומר דאורייתא, ולפע"ד לפי זה יום פורים וימי חנוכה דאורייתא הם. אך מה לעשות בהם, או לשלוש מנות, או להדליק נרות, או לעשות זכר אחר, זהו דרבנן. והעובר ואינו עושה 'שום זכר' לימי חנוכה ופורים, עובר על מצות עשה דאורייתא. אך העושה 'שום זכר' יהיה מה שיהיה, עכ"פ ביום אחד מימי חנוכה, ואפילו לא הדליק נרות, ולא שלח מנות בפורים, וכדומה, אינו אלא עבריין דרבנן. ואפשר קריאת הלל ומגילה הוה קל וחומר דאורייתא לומר שירה, כמו שצויה בפסח לספר יציאת מצרים בפה, הכי נמי מִמֶּנָּה לְחִיִּים חייב לומר שירה בפה דוקא. ואם כן היה, יוצדק קצת דברי בה"ג שהאריכו בו רמב"ם ורמב"ן בשרשים דספר המצות (שרש ראשון), אלא עכ"פ לא היה לו למנותו מצות עשה בפני עצמו, כיון שהוא כלול בכלל ספור יציאת מצרים. וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות, ונזכה לישועות הנבאות בב"א.

^{לב} בגמרא מגילה (יד.): תנו רבנן, ארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל, ולא פחתו ולא

לְחִיּוּם, [והשתא ומה] **מִשְׁעֶבֶד לְגִּילָהָּ**^ב [אין] **מַעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת**^א [אמרינן שִׁירָה], **מִמָּוֶת לְחִיּוּם לֹא כָל שָׁכַן**.

[וכל סברת] **קֵל וְחֹמֶר אֵיז דְּאוֹרִייתָא**.

נח

אלא שבגמרא לכאורה לא משמע כן, שהרי מבואר שם דלא רצו החכמים לכתוב מגילה אסתר, עד שמצאו לה דרש בהפסוק **כָּתַב וְזֶתָּה זְכָרָהּ** וזכר לנח הוא דאורייתא, למה הוצרכו פסוק על זה

[נאָר] **לַעֲלוֹם אֵין דִּי גַמְרָא אֲלִיין**^ב **זַעַט דַּעַךְ דַּעַךְ נִישַׁט אַזְוִי אוּס**, **וּוִייל וְהִרְאָהָ אֵיךְ לַעֲרוֹן דַּעַךְ הָעֶרְשֵׁט** [וארויס לענין מקרא וכתובת המגילה] **פֻּן כָּתַב זֹאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר** (כשלה יד), **מ'זֹכֵט אַ פִּסּוּק**. [ואם הוא דאורייתא מכח הקל וחומר, למה לא רצו מתחילה לכתוב לדורות].

נט

אמנם על זה יש לתרץ בפירוש מהרש"א, דמה שחיפשו פסוק על זה, הוא רק לענין שיכתבו זאת "בין הכתובים", כשאר פסוקי נ"ד. אבל מכל מקום אכתי קשה, דהלא משמע בפוסקים דכל עיקר היום טוב של חנוכה ופורים, הוא רק מדרבנן

הגם דער מהרש"א^ב **וויל עס דאָרט פאַרענטפערן, אַז מ'מיינט** [למצוא פסוק] **אַז ס'זאָל שטיין "בין הכְּתוּבִים"**, [אבל לא על עצם קביעות היו"ט פורים].
אַבער עקסטערדעס זַעַט דַּעַךְ אוּס [אין] **אַלע פִּסְקִים** [אַז] **ס'איז דרבנן** [הן מקרא מגילה בפורים, והן הדלקת נרות בחנוכה].

הותירו על מה שכתוב בתורה, חוץ ממקרא מגילה. מאי דרוש, אמר רבי חייא בר אבין אמר רבי יהושע בן קרחה, ומה **מַעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת** אמרינן שִׁירָה [פירש"י: ביציאת מצרים אמרו שִׁירָה על הים], ממיתה לחיים לא כל שכן. אי הכי הלל נמי נימא [שהיא שִׁירָה], לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ וכו'. רב נחמן אמר קרייתא זו הלילא. רבא אמר בשלמא התם הִלְלוּ עֲבָדֵי ה' ולא עבדי פרעה [שהרי 'לחירות' יצאן, אלא הכא הִלְלוּ עֲבָדֵי ה' ולא עבדי אֱחָשְׁוֹרֶשׁ, אכתי עבדי אֱחָשְׁוֹרֶשׁ אֵין נִדְלָא נגאלו אלא מן המיתה].

^ב כן הוא בלשון החתם סופר.

^א כן הוא בלשון הגמרא מגילה.

^{בב} בגמרא שם (ז): שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות, שלחו לה הִלָּא כְּתָבְתִּי לָךְ שְׁלִשִּׁים (משלי כב, כ), שלשים ולא רבעים. עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה, **כָּתַב זֹאת זְכָרוֹן בְּסֵפֶר**, **כָּתַב זֹאת**, מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, **זְכָרוֹן** מה שכתוב בנביאים, **בְּסֵפֶר** מה שכתוב במגילה. ○ כתנאי, **כָּתַב זֹאת**, מה שכתוב כאן, **זְכָרוֹן** מה שכתוב במשנה תורה, **בְּסֵפֶר** מה שכתוב בנביאים, דברי רבי יהושע. רבי אלעזר המודעי אומר, **כָּתַב זֹאת** מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, **זְכָרוֹן** מה שכתוב בנביאים, **בְּסֵפֶר** מה שכתוב במגילה.

^{בב} במהרש"א (מגילה ז): כתבוני לדורות כו'. פירוש שבקשה אסתר כתבוני לדורות, אסתר ביקשה מחכמי הדור לקבעה שפירש רש"י (אסתר ט, לב) בפסוק **וּמִאֲמָר אֶסְתֵּר קִים גּו' וְנִכְתָּב בְּסֵפֶר גּו'**, אסתר ביקשה מחכמי הדור לקבעה ולכתוב בספר זה עם שאר כתובים, וזהו וְנִכְתָּב בְּסֵפֶר, עכ"ל. ○ והשיבו לה דהכתוב מיעט את המגילה מהיותה מכלל הכתובים, דכתיב הִלָּא כְּתָבְתִּי לָךְ וגו', שאמר הכתוב בתחלה הֵט אָזְנוֹךְ וְשָׁמַע דְּבָרֵי חֻקִּים כו', פ"י שתהיה המגילה מכלל המצות שאינן אלא דברי חכמים, כמו מצות נר חנוכה, ולא מכלל מצות הכתובים הנאמרים ברוח הקדש, כדכתיב בתר הכי הִלָּא כְּתָבְתִּי לָךְ שְׁלִשִּׁים גּו', אין לך לרבעו. ○ עד שמצאו להם סמך מן המקרא דהמגילה היא מכלל השלשה, כמאן דסבירא ליה הכי, דכתיב **כָּתַב זֹאת** מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, הוא מקום אחד, **זְכָרוֹן** מה שכתוב בנביאים, הוא מקום ב', **בְּסֵפֶר** מה שכתוב במגילה, הוא מקום שלישי. וְכָתַבְתִּי לָךְ שְׁלִשִּׁים יתפרש השתא טפי אתורה נביאים וכתובים. והכי מפרש בירושלמי, **כָּתַב** בתורה, כמה דתימא וְזֹאת התורה, **זְכָרוֹן** אלו נביאים דכתיב וְיִכְתֹּב סֵפֶר זְכָרוֹן לְפָנָיו גּו', בספר אלו כתובים דכתיב וּמִאֲמָר אֶסְתֵּר גּו' וְנִכְתָּב בְּסֵפֶר גּו'. ○ ועוד אמרו בירושלמי שהשיבו לה משום דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה, עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו כתובה בתורה ונביאים וכתובים. ואיכא למימר דתלמודנו לא חש ששיבו לה כן, דאין כאן משום דאין נביא רשאי לחדש, דהא איכא קל וחומר כדלקמן, ומה **מַעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת** אמרו שִׁירָה ממיתה לחיים לא כל שכן. ומיהו לא סגי לן בהאי קל וחומר, ואיצטריך קראי דהכא, דמשום האי קל וחומר ראוי לאומרה במצות חכמים כמו השירה, אבל לקובעה 'בין הכתובים' ליכא למילף מקל וחומר, אי לאו הני קראי. ○ ור' יהושע נמי דפליג הכא היינו שלא ניתנה לקובעה בין הכתובים להיות מטמא את הידים, אבל לקרותה מדברי חכמים אית ליה מקל וחומר דלקמן.

ס

ונקדים לדון בעצם הקל וחומר, ממה הוא נלמד. דהנה ברש"י ומהרש"א כתבו שהוא קל וחומר ממה שאמרו שירת הים בקריעת ים סוף, ועל זה הקשה בטורי אבן, דהיכן מצינו שיהיה בזה "מצוה" לומר שירת הים, ואם כן קל וחומר מגלן

און באמת דער קל וחומר איז – [ווי] רש"י זאגט^מ און דער מהרש"א^מ, – דער קל וחומר איז פון די שירה וואס מ'האט געזאגט על הים.

און דער טורי אבן פרעגט עס הארב^מ, וואס איז מיט די שירה, וואו שטייט ערגעץ אז [ס'איז א מצוה לאומרה], שטייט דען ערגעץ אין די תורה [אז ס'איז] א 'מצוה' [אז] מ'זאל זאגן שירה. ער זאגט ס'שטייט נישט אין ערגעץ [אז] ס'איז א מצוה, נו [אם כן צריך ביאור, פון] 'וואס' איז דער קל וחומר.

סא

ובטורי אבן הקשה עוד קושיא, דלמה אמרו על קריעת ים סוף שהוא רק מעבדות לחרות, והלא לכאורה היה גם שם ענין ממות לחיים

ער פרעגט [נאך] א קשיא, דארט [בקריעת ים סוף] איז דאך אויך געווען ממות לחיים [שהרי רדפו פרעה ומצרים אחרי בני ישראל].

סב

אלא שעל קושיא זו חשבתי דלא קשה, דמכיון שהמצריים רדפו אחריהם רק בכדי להחזירם למצרים, ואם היו חוזרים לא היו רודפים עוד, על כן שפיר נחשב זה רק מעבדות לחרות

[נאך] זעט זיך אויס – האבן איך געקלערט קאן מען פארענטפערן – וואָרן זיי האָבן נאָר פאַרלאַנגט מ'זאל צוריקגיין קיין מצרים^מ, און ווען מ'גייט צוריק קיין מצרים, העטן זיי נישט גיווען געווען גאָר [רודפים עוד אחריהם].
וְהָרָאִיָּה, צווישן די כתות [שעל הים]^מ איז דאך געווען איין כתה וואָס האָבן דאָרט געזאָגט [בואו ונחזור למצרים]. זעט דאך אויס אז דאָס העט גיווען געווען אַ העפּל.

^מ כמובא לשון רש"י לעיל (בהערה לט): ומה מעבדות לחרות אמרינן שירה, ביציאת מצרים אמרו שירה על הים.
^מ במהרש"א מגילה (יד): ומה מעבדות לחרות אומרים שירה כו'. היינו שירת אֶז יִשְׂרָאֵל, שהוא סיפור הנס דקריעת ים סוף, שייצא מעבדות לחרות. ומיניה קל וחומר לשירת מגילה, שמספר בו גם כן הנס ממיתה לחיים, אבל לענין הלל ליכא קל וחומר, כדמסיק שאין אומרינן הלל על נס שבחוץ לארץ, והוא מפורש בחידושינו פרק ב' דעירוכין (י: ד"ה אין אומרים) עיין שם.

^מ בטורי אבן (מגילה יד): מה מעבדות לחרות אמרינן שירה, פירש"י ביציאת מצרים אמרו שירה על הים. וקשה לי טובא, חדא דשירה זו לא הוקבע חובה לדורות, אלא לשעה בשעת הנס לחוד אמרוהו. ועוד, נס שעל הים לאו מעבדות לחרות לחוד היה, אלא ממות לחיים נמי, כדכתב (בשלח יד, יא) הַמִּבְלִי אֵין קָבְרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ 'לְמוֹת'. ו עודד הא דפריך בסמוך אי הכי הלל נמי נימא, ואי האי קל וחומר מעבדות לחרות אשירה שעל הים קאי, הא קריעת ים סוף היה בשביעי של פסח, ואותו היום לא אמרינן הלל, דהא בפרק ב' דערכין (י:) חשיב כ"א יום שגומרינן את ההלל, ובחג המצות לא חשיב אלא יו"ט ראשון לחוד ולא שביעי שלו. וגם בשעת הנס ליכא למאן דאמר שאמרו הלל, אלא יחידיא לחוד בפ"י דפסחים (קז). רבי אליעזר ורבי אלעזר בו יוסי דאמרו משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים, וחכמים וכולהו תנאי פליגי עליהם התם. ו ולי נראה דהכי פירושו, מה מעבדות לחרות אמרינן שירה, אהלל קאי, דאמרינן ביום א' דפסח שהוא יום יציאת מצרים, וס"ל כחכמים דאמרו בפ"י דפסחים (שם) נביאים שבהם תקנו לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם, וכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן ממיתה לחיים לא כל שכן. והיינו דפריך אי הכי הלל נמי נימא, כמו שאומרינן ביום יציאת מצרים שהוא יו"ט ראשון של פסח.

והטורי אבן אזיל בזה לשיטתיה שכתב לעיל שם (בדף ד. ד"ה כגון) וז"ל: ובהלל, כיון דנביאים תקנו לאמרו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה לכשנגאלים, כשל תורה דמי, והכי נמי אמרינן בפרק ד' דתענית (כה:) זאת אומרת הלל דראש חודש לאו דאורייתא, מכלל דשאר הלל דאורייתא היא, מטעמא דפירשתה, וכן פירש"י התם.
^מ וכמו שנאמר (כשלח יד, ה) וַיִּהְיֶה לְבָב פְּרֹעֶה וַיַּעֲבְדֵנוּ אֶל הָעֵם וַיֹּאמְרוּ מַה זֶּאת עֲשִׂינוּ כִּי שִׁלְחָנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִצְבְּדָנוּ.

נאָר הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הָאֵט נישט געוואָלט זיי זאָלן גאָר צוריקגיין קיין מצרים, ס'איז נישט געווען דער רצון הַבּוֹרָאִיט.
אָבער קאָן זיין, [דמהאי טעמא] איז עס אויך נאָר געווען מַעֲבָדוֹת לְחֵרֶת, ווייל זיין הָאָבן 'דאָס' נישט געזוכט [להמיתם ח"ו].

סג

וכעין זה מצינו כאן בחנוכה, שכתבו הפוסקים דלכן לא תקנו חיוב משתה ושמחה כמו בפורים, לפי שהיה הגזירה על נפשות ולא על הגופים. ואף שבימי היוונים היו כמה הריגות, אבל מכיון שרדפו רק להעבירים על הדת, ואם היו מצייתים להם לא היו הורגים, על כן נקרא גזירה על הנפשות, ולא על הגופים. מה שאין כן בפורים שהיה הגזירה להשמד להרוג ולאבד בכל אופן

פונקט אזוי ווי זיי זאָגן¹ דאָ אָט ביי חֲנוּכָּה, זיי הָאָבן נאָר געזוכט הַעֲבָרָת הַדֵּת, [מה שאין כן בפורים].

אָבער [לכאורה] ס'איז דאָך געווען דאָרטן לא עלינו הַרְיָגוֹת, אַז מ'הָאָט נישט געהאַט [זיי געפאָלגט לעבור על הדת].

אָבער [וויבאלד] מ'הָאָט אַ בְּרִיָּה געהאַט, מיטן דֵּת הָאָט מען זיך געקאָנט מַצִּיל זיין, מִיט הַעֲבָרָת הַדֵּת, [על כן נקרא זה גזירה על הדת, ולא גזירה על הגופים].

סד

דאָ [אצל שירת הים] איז אויך די זעלבע, ווייל זיי הָאָבן [גיווען] געקענט צוריקגיין [למצרים, ואז שוב לא היו מבקשים להמיתם].

סה

אבל קושיא הראשונה של הטורי אבן אבתי קשה, דהיכן מצינו 'מצוה' לדורות, שיאמרו שירת הים בו' של פסח אָבער על כל פנים [קשה קושיא האחרת של הטורי אבן] וואו שטייט דאָס [שיש מצוה] מ'זאָל זאָגן שִׁירָה [דהיינו שיאמרו שירת הים לדורות, ואם כן מהיכן נלמד הקל וחומר].

סו

והטורי אבן עצמו רוצה לתרץ, כי הקל וחומר אינו משירת הים דו' של פסח, אלא מקריאת ההלל דיום א' דפסח. אבל על זה קשה דהא כתבו הפוסקים דקריאת ההלל הוא רק מדרבנן ער דער טורי אבן וויל אויפטון², אַז דער קל וחומר איז פון דעם 'ערשטן' טאָג פסח, פונעם הֶלֶל. [ולא משירת הים בשביעי של פסח].

נאָר [לי עדיין קשה על זה, דהלא] דאָס הֶלֶל אליין איז דאָך אויך דרבנן. [ואם כן] אין אָמֶתֶן אַרְיִין [עדיין צ"ב] פון 'וואו' איז דער קל וחומר, הא גופא [קשיא].

סז

ואף שיש אומרים שהנביאים שבימי משה תקנוהו, או הנביאים שבשאר דורות, מכל מקום אבתי היו דרבנן, אף שהוא תקנת הנביאים די נביאים הָאָבן עס טאַקע מִתֵּקֵן געווען³ [לאמירת הֶלֶל, אָבער] זיי ברענגן דאָך אזוי,

¹ כמבואר בילקוט שמעוני (בשלה, רמז רלג) [ומקורו בתרגום יונתן] (בשלה יד, ג): ארבע כתות נעשו ישראל על הים, אחת אומרת נפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה מלחמה כנגדן, ואחת אומרת נצווה כנגדן. זו שאומרת נפול לים, נאמר להם (בשלה שם) הִתְיַצְבוּ וְיָאָו. זו שאומרת נחזור למצרים, נאמר להם (שם) כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם [את מצרים היום לא תספו לראתם עוד עד עולם]. זו שאומרת נעשה מלחמה כנגדן, נאמר להם (שם, יד) ה' יִלְחֶם. וזו שאומרת נצווה כנגדן, נאמר להם (שם) וְאַתֶּם תִּתְּרוּשָׁן.

² וכמו שנאמר (בשלה שם, ג) כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרָאֵתָם עוֹד עַד עוֹלָם.

³ כמבואר בגמרא פסחים (קז): אמר רב יהודה אמר שמואל, שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, וְהֶלֶל זה מי אִמְרוּ, נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן.

און דער רמב"ם זאגט דאָך אַרויס בפירושו²¹, יעדער הָלַל איז דרבנן, און דעם וואָס ס'איז געווען תקנת נביאים, וועגן דעם איז עס נאָכנישט קיין דאָרף־יִתָּא מִלָּא.

סח

וכמו שכתב הכסף משנה על דברי הרמב"ם דקריאת הלל מדרבנן, דהוא כעין קריאת התורה בציבור, שהוא תקנת משה רבינו, ואפילו הכי הוּי רק דרבנן. וכן עירובין ונשילת ידים, שהוא תקנת שלמה המלך, שהיה גם כן נביא ווי ער דער כסף משנה זאגט²², אַמֶּר, יעדן קריאה בציבור איז תקנת משה, דאָס האָט משה רבינו גאָר מִתֵּן געוועזן²³, און דעסטוועגן איז עס אויכעט דרבנן. [וכן] די עירובין ונשילת ידים וואָס ס'איז [נתקן] פון שלמה²⁴, [און] שלמה המלך איז

ועוד שם: תנו רבנן הלל זה מי אָמרו, רבי אליעזר אומר משה וישראל אמרוהו וכו', רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו וכו'. רבי אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו וכו'. רבי אלעזר בן עזריה אומר חזקיה וסייעתו אמרוהו וכו'. רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו וכו'. רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו וכו'. וחכמים אומרים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן.

²¹ ברמב"ם (מגילה וחנוכה ג, י): ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים, אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים, בכל הימים שגומרים בהן את ההלל. פשוטו עשר יום בשנה מצוה לגמור בהן את ההלל, ואלו הן וכו'. אבל דאש השנה ויום הכפורים אין בהן הלל, לפי שהן ימי תשובה ויציאה הוא, ואע"פ שהביאו בערכין (י) הלל בפורים, שקריאת המגילה היא ההלל. [נעין עוד בספר המצות להרמב"ם בשורש הראשון, מה שהאריך בזה, לחלוק על הבה"ג שחושב נר חנוכה ומקרא מגילה וקריאת ההלל במנין התרי"ג מצות, ומה שהליץ עליו הרמב"ם בהשגותיו שם. ועיי"ש במפרשי הרמב"ם באורך].

²² בכסף משנה (על הרמב"ם שם): ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים אלא קריאת ההלל לעולם דברי סופרים. וכתוב בהשגות [הראב"ד] אמר אברהם, ויש בהן עשה מדברי קבלה, השיר יהיה לָכֶם לְפִיל הַתְּקַדֵּשׁ חֵג (ישעי' ל, כט), עד כאן. וכתב עליו הרב המגיד, ובאמת שבפרק ערבי פסחים (קט). אמרו שנביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלים ממנה [לאומרו בשעתן], אבל לאומרו בימים קבועים מדבריהם הוא, ואע"פ שהביאו בערכין (י) אותו פסוק, אינו אלא לסמך ולדמיון, זה דעת רבינו, והוא הנראה, עכ"ל. וקשה לי על דבריהם, אם על הראב"ד שכתב שיש בו עשה מדברי קבלה, כמשיג על רבינו שכתב שהוא מדברי סופרים, והלא אף אם נודה שכן הוא שיש בו עשה מדברי קבלה שפיר דמי למקרייה דברי סופרים [שכן דרך הרמב"ם כמבואר כסף משנה ריש ה' קידושין], וא"כ מה רצה להשיג או להוסיף על דברי רבינו. גם הרב המגיד שכתב שאע"פ שהביאו בערכין אותו פסוק אינו אלא לסמך ולדמיון, נראה מדבריו שאילו הובא לראיה ממש מודה הוא להראב"ד שלא היה ראוי לומר שהוא מדברי סופרים, וכתב בסוף דבריו זה דעת רבינו, והרי רבינו להדיא בספר המצות אשר לו בשרש הא' חולק על בה"ג שמנה קריאת ההלל ומקרא מגילה מצות עשה, והשיג עליו רבינו שאין ראוי למנות בכלל תרי"ג מצות שהם מדרבנן, והרי מקרא מגילה דברי קבלה מפורשים הם, לא הביאום לסמך ולדמיון, ואפילו הכי קורא אותם רבינו מצוה דרבנן וכו' [נעיי"ש עוד]. ועוד קשה על הרב המגיד שכתב ואמת שבפרק ערבי פסחים אמרו שנביאים תקנו הלל וכו', שנראה שאילו תקנו גם הימים הקבועים לא היה מד"ס, וזה אינו, דאטו מי נימא דקריאת התורה בשבת ובשני וחמישי שחרית, דתקנת משה היא, שאינה מדברי סופרים. וטובא נמי כהא גזונא, שכניתי [דמריית], ועירובין דתקנת שלמה היא, ונביא היה, וכולהו מדברי סופרים מיקרו. ועוד שנראה מדבריו ד"ל שמצות עשה לגמור את ההלל על כל צרה שנגאלין כיון שנביאים שביניהם תקנוהו לכך, אבל לאומרו ב"ח ימים הוא דרבנן. ולשון רבינו סותר זה, שכתב ולא הלל של חנוכה וכו' אלא קריאת ההלל לעולם מד"ס, וכיון שמצינו לו ד"ל בספר המצות שכתב שמצות הלל דרבנן היא, גם לשונו כאן מוכיח כן, כך יש לנו לפרשו. ודברי הראב"ד והרב המגיד צריכין עיון.

²³ כמבואר בירושלמי מגילה (כט). [והוא ממסכת סופרים (י, א)]: משה התקין את ישראל שיהיו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חודשים וחולו של מועד שנאמר וְיִדְבֹר מִשָּׁה אֶת מִצְרֵי ה' אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. עזרא התקין לישראל שיהיו קורין בתורה בשני וחמישי ובשבת במנחה.

ודברי הירושלמי הובא ברי"ף מגילה (יג) ובב"ח (א"ח סימן תרפה), ובמגן אברהם (ריש סימן קלה). וכתב שם המגן אברהם על דברי הרי"ף וז"ל: וצ"ע דאיתא במרוכה (בבא קמא פב). שהלכו ישראל ג' ימים בלא תורה בימי משה, עמדו הנביאים שביניהם ותקנו שיהיו קורין בב' וה' ובשבת, ועזרא תיקן במנחה. וכו'. והא דכתב הרי"ף שעזרא תיקן בב' וה', היינו מניין הקרואים, כדאיתא בגמרא (בבא קמא שם), ואם כן משה תיקן מנין הקרואים בשבת ויו"ט ור"ח וחור"מ, וכן משמע ברמב"ם פרק י"ב מתפלה (להלכה א), ובסמ"ק סימן קמ"ט (וע"ע בפרי מגדים בא"א שם, ובמשכ"ז סי' תרפה ס"ב, כ' דמי"ל כל הקריאות מדרבנן חוץ מפרשת זכור, ו"א גם פרה). [ולשון רבינו "ערן קריאה בציבור" הוא תקנת משה, הוא על פי דברי המגן אברהם אלו. ומ"מ חוץ ממנחה דשבת שהוא תקנת עזרא].

דאָך אויך געוועזן צווישן די נביאים געווען, און פונדעסטוועגן איז עס נאָר [מדרבנן],
'די תּקנה' איז אַ דרָבָן.

[ומה שאמרו הפוסקים]¹¹ דברי קבלה¹² איז [ווי א] דאָרְיִיתָא, דאָס איז דאָך פֿשט [אז]
דעם וואָס ס'איז מקובל [בדמם מהר שני בתורת מצוה]¹³.
אַבער אַז זיי האָבן געמאַכט 'תּקנות' [חדשות, הוא רק 'מדרבנן'].

סט

[וקריאת] הלל אליין על כל פנים, זעט דאָך אויס אַז ס'איז מדרבנן.

ע

אמנם נראה בביאור הענין, דכוונת הגמרא בפירש"י ומהרש"א, דילפינן קל וחומר משירת הים ששרו בקריעת ים
סוף, דזה שפיר מצינו בפסוק אַז יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, ויש לפרש דהיה 'מצוה', ולכן יש ללמוד מזה לכל נס דיש
לומר שירה 'בשעת הנס', וכגון 'באותה שנה' שנעשה בו הנס דפורים או דחנוכה. רק דאכתי קשה כעין קושיית
הטוריאבן, דהאידך ללמוד משם דיש מצוה 'לדורות', והלא שם היה רק מצוה 'לשעתו'

[נאָר] דאָ איז דאָ אַן אַנדערע קשיא נאָך.

לעולם שטייט אין ערגעץ [נישט] אַז מ'זאָל זאָגן שִׁירָה [לדורות, בשביעי של פסח]. נאָר
וואָס'זשע דען, דעמאָלטס [בשעת הנס] שטייט יאָ אין פסוק, אַז יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, אַז זיי האָבן
געזאָגט שִׁירָה.

און פון 'דעם' איז דאָך נישט קיין קל וחומר [לדורות בכל שנה, דהתינח] "בשעת"
מ'האָט געטון דאָס נס, ווייס איך [פון דאָרט] אַז מ'דאַרף זאָגן שִׁירָה, אַבער אַז מ'זאָל
זאָגן "יעדעס יאָר" [באותו זמן, זה לא שמענו בפסוק].

עא

קומט אויס, דער קל וחומר איז אַ גוטער קל וחומר, ס'מאַכט עס אַ דאָרְיִיתָא.
[אַבער] ס'איז אַ קל וחומר געווען [נאָר] אויף "דעמאָלטס", ווען דאָס נס איז "געשען",
סײַ תּנוּכָה און סײַ פורים דאַרף צו זײַן אַ יום טוֹב [דאָרְיִיתָא, באותו השנה שאירע בו הנס],
וואָרן מ'האָט געזאָגט שִׁירָה ביי קריעת ים סוף.
אויף "דעמאָלטס" איז עס אַ גוטער קל וחומר.

עב

טאַקע לויט ווי אַסאָך ווילן טאַקע זאָגן¹⁴, ס'שטייט נאָך, דער מזרחי¹⁵ זאָגט נאָך
די סברא, [דלכאורה] וואו איז דאָ אַ קל וחומר אויף "אַלע יאָר", ס'איז דאָ אַ קל וחומר
איז דאָ אויף "דעם טאָג".

¹¹ כמבואר בגמרא שבת (יד:) ועירובין (כא:).

¹² כן מצינו בלשון הפוסקים בכמה מקומות. ומקורו מלשון הגמרא בראש השנה (טו.). ומ"מ בגמרא עצמו מיידי
שם לענין דדברי קבלה אין צריך חיזוק וכמו בדברי תורה, משא"כ דברי סופרים צריכין חיזוק. ואינו נוגע
לעיקר הדין דדברי קבלה אם הוא מדאורייתא, אבל כן מפורסם בכמה פוסקים, ויש דיעות וחילוקים בזה נועין
בזה בשדי חמד (מערכת ד', כלל ה וכלל כה:).

¹³ היינו מה שנאמר בנ"ך על ידי הנביאים, ולא נזכר בחמשה חומשי תורה.

¹⁴ ואף שאין הנביא רשאי לחדש מצוה, אבל מ"מ יש כמה ביאורים למצות מהתרי"ג, שמפורשים בדברי נביאים,
ועל כל כיוצא בזה אמרו בגמרא (יומא עא. ועוד בכ"מ) דעד דאתא יחזקאל גמרא גמירה לה מסיני, ואתא יחזקאל
ואסמכה אקרא. וכן במקרא מגילה שמצאו לה דרש בתורה בפסוק כתב זאת זכרון פספס (כמבואר בגמרא מגילה
ז.), לכן אין בזה משום אין הנביא רשאי לחדש, וכמבואר בירושלמי מגילה (פ"א, ה"ז) והביאו רמב"ן (ואתחנן ד,
ב.) ולכן הרבה פוסקים בהל' מגילה החמירו בספיקו של קריאת המגילה 'ביום' משום הא דדברי תורה כדברי
קבלה דמי. (ועיין להלן בדברי רבינו באות פב. וע"ע בדברי מהרש"א לעיל בהערה מג.)

¹⁵ עיין בזה באורך בהעמק שאלה (ריש שאלתא כו.).

דָּאָרט ביי קריעת ים סוף פרעגט ער טאַקע, ביי די שְׁיָהּ פרעגט דער טורי אבן די קשיא, וואו שטייט דאָס אַז מ'זאָל זאָגן "אַלע יאָר" שְׁיָהּ.
[אַבער] אויף "דעמאָלטס" [אליין] שטייט דאָך אין פסוק, אַז יִשִּׁיר מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל שטייט דאָך, דעס איז דאָך דאָ אַ פֶּסוּק מִפּוֹרֶשׁ אַז ס'איז געוועזן [שאמרו שְׁיָהּ על הים בשעתו]. איז דאָך עס געוועזן אַ מצות התורה אַז מ'האָט געזאָגט שְׁיָהּ [בשעת הנס].

עג

איז עס אַ קל וחומר אויף דעמאָלטס [בכל פעם כשנעשה נס, להודות ולהלל בשעתו על ההצלה מִמָּוֶת לַחַיִּים]. אָבער וויאָזוי איז דאָס אַ קל וחומר אויף היינט.

עד

אמנם נראה דשתיהן אמת, הן דברי החתם סופר שיש בזה קל וחומר דאורייתא, והן דברי הפוסקים שהוא רק חקנת חכמים. והוא כי בעצם ליכא קל וחומר על לדורות, אבל מבואר בספרים בטעם שלא קבעו לדורות על כל הנסים רק לאיזה נסים, משום שקבעו יו"ט רק לאותן נסים שראו בנבואה או ברוח הקודש שהארת אור הנס נשפע בכל שנה, ולא לאותן נסים שאינם נשפעים לדורות.

איך מיינ אָבער, אַז ס'איז ביידע אָמַת.

לעולם איז אַזוי, הִלֵּל [לדורות] דאָס איז דרבנן, [שהרי] קיין קל וחומר איז דאָך נישטאָ אויף 'פֶּסְדֵּר'. אַ קל וחומר איז נאָר דאָ אויף דעמאָלטס ווען דאָס נס ווערט געטון.

נאָר שטייען שטייט דאָך, טאַקע אין קדושת לויס^א, און ס'שטייט דאָך איבערזאָל^ב, פון פריער. פאָרוואָס ס'איז דאָ אַסאך נסים [וואָס] מ'האָט נישט געמאַכט

^ט כעת לא מצאנו. ובביאורי הרא"ם על הסמ"ג (ריש הל' מגילה) כתב לאידך גיסא, דכל הקל וחומר שאמרו מִמָּוֶת לַחַיִּים לא כל שכן, הוא רק אסמכתא. וכנראה דכוונת רבינו לדברי ההעמק שאלה הנזכר, שמוכיר בתוך דבריו גם דברי המורחי שעל הסמ"ג שם. והוא ז"ל שפיר כתב שם סברא זו מדעת אמצו, ולכן אדרבה חולק על המורחי שכתב דהוא רק אסמכתא, אלא סובר דהוא קל וחומר גמור, רק דקאי רק על בשעת הנס ולא לדורות.
^פ ובלשון זה נרמז "המצוה" [באומרו "ישיר", ולא נאמר "שיר"]. ולא קשה קושיית הטורי אבן דמהיכן שמענו שהיא מצוה.

^{סא} בקדושת לוי (קדושה ראשונה לחנוכה): הלא ידוע שכל הנסים וכל ההארות שנתגלה בימים קדמונים, מתגלה בכל שנה ושנה. כגון בחנוכה, הנס של חנוכה והחסדים שהיה למתתיהו בן יוחנן כהן גדול, [מתגלה זאת] כאשר אנו מדליקין הנרות של חנוכה. ובפורים מתגלה הנסים והחסדים שנתגלה בימי מרדכי ואסתר, וכן נתגלה בכל שנה ושנה. וכן ההארה דבשבעות, נתגלה בכל שנה ושנה קדושת מתן תורה. וכן בראש השנה, נתגלה ההארות בריאת העולם כמבואר בכתבי האר"י. וכן התקינו הברכה שעשה נסים לאבותינו "בימים ההם בזמן הזה". ועיין בטו"ז (תרפ"ב ס"א סק"ה) שהוקשה לו על הנוסח "בזמן הזה", ועיי"ש שמביא בשם לבוש הנוסח "ובזמן הזה". אבל לי הפעוט והצעיר נראה לי כפשוטו, דהנה צריכין להבין למה עשאו יום טוב וקבעו בהלל ובהודאה על הנס דשמונת ימי חנוכה ודפורים, ולא עשאו יום טוב ביום מלחמות סיסרא וביום מלחמות סנחריב וכו', וביתר נסים שבכל יום. אלא הנס שראו אבותינו ונביאים הקדמונים ואנשי כנסת הגדולה שעשה גם כן פעולה במעשינו הטובים, שאלו החסדים נתגלה בכל שנה ושנה ובכל דור דור, ומאירים אלו הנסים לפי גודל מעשיהם אשר עשו הקדמונים, שיתגלה תמיד, עשאוים יום טוב. כגון חנוכה, ופורים, ושלש רגלים. אבל במלחמות סיסרא וסנחריב וכדומה להם ראו הקדמונים שלא היה כח בידם שיתגלה זה ההארה לזה הנס והחסדים ההמה בכל דור ודור ובכל שנה, ושנה לכן לא עשאוים יום טוב. וזה היה כונת אנשי כנסת הגדולה [בברכת] שְׁעֵשָׂה נָסִים לְאַבְרָהָם בְּיָמֵינוּ הָהֵם בְּזִמְנֵהּ הַזֶּה, כלומר שאלו החסדים והנסים וההארות שהיו אז בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול, נתגלה עד עכשיו בזמן הזה. ו גם בנוסח דעל הנסים נאמר גם כן וְלַעֲמֹךְ יִשְׂרָאֵל עֲשֵׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפְרוֹקָן כִּי הָיִים הָזֶה, ולכאורה תיבת ופורקן כהיום הזה אין לו הבנה. ולפי ענין דעתי יתכן לומר, כלומר שכהיום הזה הפורקן והתשועה שהיה אז בימים ההם בימי מתתיהו כו'. וזהו לשנה אחרת עשאוים ימים טובים וקבעוים בהלל ובהודאה (שבת כא:), כלומר שקבעו שאלו ההארות והנסים והחסדים יהיו תמיד, וכזה אנו ממשיכין ההארה תמיד בכל זמן וזה קבעוים כלומר שקבעו אותם בכל דור ודור, ועוד נבאר אי"ה.

^{פב} ומהם בבני יששכר (חנוכה ד, ח) עיי"ש באורך, ובייטב פנים (חנוכה אנת י').

קיינ יום טוב, למשל [אויף מפלת] סנחריב ברענגען זיי, מ'האט נישט געמאכט קיין יום טוב.

נאָר [ווייל נאָר] אויף 'די' [נסים], די וואָס זיי האָבן געזען ברוּחַ קָדָשׁ אַז ס'ווערט געטון 'אלע מאָל', אַז די האָרה קומט אַראָפּ [בכל שנה, על נסים כאלו קבעו יו"ט לדורות].
- זיי טייטשן דאָך מיט דעם [בהנוסח שבעל הנסים, והנרות הללו, וברכת שְׁעֵשָׁה נסים] בַּיָּמִים הָהֵם 'בְּזֶמֶן הַזֶּה' טאַקע¹⁰, אַז ס'ווערט געטון [גם בזמן הזה], ווייל די האָרה [פונעם] נס ווערט נחגלה, יעדעס יאָר איז דאָ די השְׁפָעָה פון דעם נס.
דעם האָט מען געמאכט אַ יום טוב אויף אייביג.

עו

ער זאָגט דאָך¹⁰ [דלכן אמרו בגמרא] "לְשָׁנָה אַחֲרָת" [קבעום וְשָׂאוּם יָמִים טוֹבִים]. ווייל דעמאָלטס האָבן זיי עס געזען הערשט [שראו שגם בשנ האחרת נשפע מחדש הארת הנס דחנוכה]. זיי האָבן עס נישט געזען פריער [בשנה ראשונה, שעדיין לא ידעו אַז אם יושפע הארת הנס גם בשאר שנים].

עו

[עכ"פ] אויף 'די' נסים וואָס זיי האָבן געזען אַז ס'איז נאָר געווען לְשָׁעָה, האָט מען נישט געמאכט קיין יום טוב.

לעולם איז דאָך כְּמָה נָסִים געווען [שנעשו] לְיִשְׂרָאֵל, ביי יציאת מִצְרַיִם אַליין איז כְּמָה נָסִים געווען [שנעשו ב' שנה שבמדבר, און שפעטער] דער גאַנצער כְּבוֹשׁ הָאָרֶץ פון יהושע, די גאַנצע מַלְחָמָה פון די ל"א מלכים וואָס יהושע האָט כּוֹבֵשׁ געוועזן, [און וואָס] ער האָט כּוֹבֵשׁ געווען יְרִיחוֹ, האָט ער כּוֹבֵשׁ געווען מיט [שבע] הַקָּפוֹת¹⁰, און מ'איז ניצול געוואָרן דער כָּלֵל יִשְׂרָאֵל. דער גאַנצער כְּבוֹשׁ הָאָרֶץ, אויף דעם איז נישטאָ [קיין יו"ט], אויף דעם האָט מען נישט געמאכט קיין שום יום טוב, מ'געפינט נישט.

[נאָר ווייל] דעם וואָס זיי האָבן געזען ברוּחַ קָדָשׁ, אַז ס'איז אין דעם זָמֶן [בכל שנה] ווערט עס נשפע [לדורות, רק בזה קבעו יו"ט לדורות]¹⁰.

¹⁰ הלשון 'טאַקע', טובב על מה שכבר הזכיר רבינו לדקדק בזה לעיל בקושיא ג, ולדברי הקדושת לוי מיושב הקושיא לפי דרכו. ולהלן [באות קיא, קיג] מבאר רבינו בזה עוד לפי דרכינו.

¹⁰ בבני יששכר (חנוכה ג, ד, פא), עיי"ש באורך בזה.

¹⁰ כמבואר בספר יהושע (פרק ו, ח-ז): ויריחו ואת מלכה גבורי החיל. וסבתם את העיר כל אנשי המלחמה הקיף את העיר פעם אחת, כה תעשה ששת ימים. ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות יובלים לפני הארון, ובימים השביעי תסבו את העיר שבע פעמים והכהנים יתקעו בשופרות. והיה במשף בקרן היובל כשמעכם את קול השופר יריעו כל העם תרועה גדולה, ונפלה חומת העיר תחתיה ועלו העם איש נגדו. ויקרא יהושע בן נון אל הכהנים ויאמר אליהם שאו את ארון הברית ושבעה כהנים ישאו שבעה שופרות יובלים לפני ארון ה'. ויאמר אל העם עברו וסבו את העיר והחלוץ יעבר לפני ארון ה'. והיה כאמר יהושע אל העם ושבעה הכהנים נשאים שבעה שופרות יובלים לפני ה' עברו ונתקעו בשופרות וארון ברית ה' הלך אחריהם וגו'. ויסב ארון ה' את העיר הקף פעם אחת ויבאו המחנה וילינו במחנה. וישכם יהושע בבקר וישאו הכהנים את ארון ה' וגו'. ויסבו את העיר ביום השני פעם אחת וישבו המחנה, כה עשו ששת ימים. והיה ביום השביעי וישכמו כעלות השחר ויסבו את העיר כמשפט הזה שבע פעמים, רק ביום ההוא סבבו את העיר שבע פעמים. והיה בפעם השביעי נתקעו הכהנים בשופרות, ויאמר יהושע אל העם הריעו כי נתן ה' לכם את העיר וגו'. וירע העם ויתקעו בשופרות, והיה כשמע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה, ותפל החומה תחתיה ויעל העם העירה איש נגדו וילכדו את העיר וגו'.

¹⁰ ועיין עוד ענין זה באורך בדברי יואל לחנוכה (ח"ב, אות קו).

עז

ונראה דיש לומר חילוק בזה לאורך גיסא, דלעולם גם בשאר הנסים שלא קבעו לדורות נשפע הארת אור הנס לדורות, אלא שאינו נשפע לדורות בזמן מסוים בשנה, אלא תמיד שייך להתעורר השפעה זו, ולכן לא שייך לקבוע זמן מיוחד על זה און ס'קאן זיין (עוד בביאור הדבר, ווייל) די אלע זאכן, דעס האָט נישט קיין זמן, איבערדעם האָט מען נישט געמאַכט אויף דעם קיין יום טוב, ווייל דאָס איז (בכל יומא זימניה), ווייל דאָס האָט נישט קיין זמן, ס'איז 'היום' אַם בקלל תִּשְׁמְעוּ¹⁰, דאָס קאָן מען טון יעדן טאָג.

ס'קאָן זיין גאָר (דאָותן נסים גם הם נשפּעין לדורות, רק) 'די' נסים זענען אייביג נשפּע (אף בשאר ימות השנה), ממילא האָט עס נישט קיין זמן (ווען) מ'זאָל מאַכן דערויף אַ יום טוב אין דעם זמן, ווייל ס'איז נישט מקושר מיט דעם זמן גאָרנישט, ס'איז די גאָנצע זאך איז למעלה מן הזמן.

אפילו איך וועל זאָגן גאָר אַז ס'איז יאָ נמשך געוואָרן (לדורות), נאָר ס'איז נמשך אָן אַ זמן, אויף (סיי) 'ווען' ס'וועט זיין דער רצון הַעֲלִיין, אויף דעם האָט מען גאָרנישט געמאַכט (קיין יום טוב), אויף דעם האָט מען די גאָנצע זאך נישט געמאַכט 'קיינמאָל' (לקבוע אותו בזמן קבוע, כי בכל יומא זימניה).

עח

(וכן) די גאָנצע גאָולאָ (מבבל) פון בֵּית שְׁנִי, ווען מ'איז אַריינגעגאָנען (לארץ ישראל בימי עזרא), אויף די אלע זאכן האָט מען גאָרנישט געמאַכט קיין שום יום טוב.

עט

אבל עכ"פּ יוצא, דאָותן נסים שקבעו לדורות, הוא משום שהארת אור הנס נשפע לדורות באותו זמן בשנה שנקבע בו היום"ט. ולפי זה נמצא דבאותן ימי היום"ט נחשב כאילו נעשה הנס מחדש בכל שנה, ודינו כל שנה כמו בשעת הנס ממש, ונמצא דשפיר שייך ללמוד ענין היום"ט מכת הק"ו שבגמרא, שהרי באמת נעשה הארה זו בכל שנה יהיה איך שיהיה, דעם יום טוב וואָס מ'האָט (יא) קובע געווען, לְמִשְׁלַח הַנּוֹפֵחַ און פּוּרִים, זאָגן זיי דאָךְ (שזהו רק) ווייל זיי האָבן געזען אַז ס'ווערט 'געטון' (בכל שנה ושנה לדורות).

קומט דאָךְ אויס, ווערט דאָךְ עס טאַקע יעדעס מאל, ס'ווערט 'געטון' (בכל שנה). און (בשעת) ווען ס'ווערט 'געטאָן', איז (דאָךְ) דאָ אַ קל וחומר דערויף (מן התורה, ממה שאמרו שירה משעבוד לגאולה, מִמֶּנֶת לַחַיִּים לא כל שכן).

פ

ולזה פסקו להלכה דהוא רק תקנת חכמים, כי אין רואין זאת בעיני בשר רק ממה שהנביאים והחכמים ראו והגידו ברוח הקודש או בנבואה איבערדעם איז ביידע אָמַת. (שגם על קביעות היום"ט "בכל שנה" שייך הקל וחומר, דכיון דהארת הנס נשפע בכל שנה, דינו כבשעת הנס עצמו דאז שפיר שייך הקל וחומר). און פון וואָנעט ווייס איך אַז ס'ווערט 'געטאָן' (הארת הנס בכל שנה)? דאָס ווייס איך נאָר מדרבנן. (ממה שחכמינו ז"ל ראו כן ברוח קדשם). (און) על פי הלכה איז דאָךְ עס (נאָר ניכר) עַל פִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, (ותורה לא בשמים היא, ועל כן 'מטעם זה' הוא רק דרבנן ולא דאורייתא).

¹⁰ כמבואר בגמרא סנהדרין (עז): אמר ליה (רבי יהושע בן לוי למשיח) לאימת אתי מר, אמר ליה היום. אתא לגבי אליהו רבי, אמר ליה שקורי קא שקר בי דאמר לי היום אתנא, ולא אתא. אמר ליה הכי אמר לך, היום אַם בקלל תִּשְׁמְעוּ (תהלים צה, ז).

פא

אבל הקל וחומר שפיר שייך לדורות, ובפרט להיש אומרים כי בדבר התלוי במציאות לא אמרין תורה לא בשמים היא, ואם כן שפיר יש ללמוד מזה קל וחומר 'דאורייתא' לדורות. ואפילו לא נימא הכי, מכל מקום עכ"פ תקנת חכמים היתה כך, על פי מה שראו ברוח הקודש

הגם איך קען זאָגן, ווייל ס'איז דאָ דעוּת^פ אַז אויף אַ 'מְצִיאוֹת' קען מען זיך יאָ פאַרלאָזן אויף רוח הַקֹּדֶשׁ, צי ס'ווערט געטון, לויט כְּמָה דעוּת. [ולפי זה שפיר הוא קל וחומר "דאורייתא" בכל שנה. אמנם אפילו למאן דלא סובר כן, ולא הוי דאורייתא, אבל יש בזה מצוה דרבנן שתקנו כן בדעת תורתם, לפי מה שראו ברוח הקודש שמתגלה ההארה בכל שנה].

פב

ותו לא קשה מעתה מה שהקשו על שיטת הבה"ג דנר חנוכה הוא ממנין תרי"ג, דהלא אמרו דאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. וכן על שיטת החתם סופר דיש בזה קל וחומר מדאורייתא על עצם עשיית זכר ויו"ט לדורות. כי לא חידשו כאן שום מצוה חדשה, רק על זה יש לימוד דאורייתא משירת הים, דיש לעשות יו"ט "בשעת הנס", ולא באו לחדש רק "המציאות" להודיע המציאות שגם בכל שנה מתחדש הארה נס

אַבער דערנאָך (מלבד זה, גם מה שהקשו על שיטת הבה"ג והחת"ס דהוא דאורייתא, דהאיך אפשר להוסיף מצוה, אין זה קושיא, ווייל) ס'איז שוין נישט קשה [על שיטתם דנר חנוכה הוא דאורייתא, ממה שדרשו בפסוק אֵלֶּה הַמִּצְוֹת], שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה. [ווייל] וואָס הייסט אַין הנביא רשאי 'לחדש', אַ מצוה וואָס ס'איז תלוי [בדבר חדש], אַ 'נייע' מצוה.

אַבער אויף אַ [נייע] "מְצִיאוֹת" [לכוללו במצוה ישנה], אויף דעם איז שוין נישט געזאָגט געוואָרן דער אֵלֶּה הַמִּצְוֹת שאין הנביא רשאי לחדש [דבר מעתה, כי אין כאן חידוש 'הלכה', רק חידוש התגלות המציאות].

און דאָ איז דאָס גאַנצע חידוש געוואנדן אין דאָס "מְצִיאוֹת" [שהודיעו לנו שמתגלה הארת הנס בכל שנה]. און טאַמער איז דעם מְצִיאוֹת אָמַת, אַז ס'ווערט געטון אַ נֶס [בכל שנה], איז דאָך שוין דאָ אַ קל וחומר [ישנה, משירת הים]^ט.

פג

איבערדעם איז דאָס טאַקע פאַרענטפערט [דברי החתם סופר, ולא יוקשה לדרכו קושיית הטורי אבן].

דער קל וחומר איז טאַקע נאָר אויף דעמאָלטס ווען ס'איז 'געטון' געוואָרן [בשעתו]. איי אויף אַלע יאָר [איז דאָך נישטאָ קיין קל וחומר], נאָר וואָס דען, זיי האָבן געזען פֿרויט קִדְשֵׁם אַז ס'ווערט טאַקע 'געטון' [בכל שנה], אַז ס'ווערט טאַקע אַלע יאָרן 'געטון' [שמתגלה הארת הנס מחדש], אויבן [בגבהי מרומים] איז פֿעלד לְמַעַלָּה [שיומשך לדורות] די הַשְׁפָּעָה^ט, איז דאָ די זעלבע [האָרה בכל שנה, כמו בשעת הנס].
און אַז ס'ווערט געטון [בכל שנה], איז לְעוֹלָם שוין דאָ אַ קל וחומר.

פד

איבערדעם זענען ביידע אָמַת, עס איז ביידע אָמַת [שיש בזה הן ענין דאורייתא והן ענין דרבנן].

^פ כמובא בדברי יוסף להחיד"ד (או"ח סימן לב) פלוגתת הפוסקים בזה. ועיין מה שהאריך רבינו בענין זה בליל ג' חנוכה תש"כ (ובדברי יואל לחנוכה אות ד), ועוד.

^ט וכמבואר בדברי מהרש"א דלעיל בהערה מג.

^ט ועיין בזה בדברי רבינו להלן באות קי.

ס'איז געווען על ידי נבואָה איז עס געווען (בפורים, וכן בחנוכה ע"י רוח הקודש. אבל יען שרק ברוה"ק של החכמים יודעים שנשפע ההארה בכל שנה, לכן נחשב זה רק למצוה דרבנן. אבל לאחר שידעו שהמציאות הוא כן שנשפע בכל שנה, שוב שייך בזה חיוב שירה ושמחה מדאורייתא, מכח סברת הקל וחומר שבגמרא^א, אלא שאופן שתקנו לעשות זכר ע"י הדלקת נר חנוכה או קריאת ההלל דייקא, זהו תקנת חכמים, ואתי שפיר כל דברי החתם סופר).

פה

ביאור רמז הקדמונים בשם חנוכה, דהוא "חנו כ"ה"

לכאורה לשון "חנו" משמע על שביתה ממלאכה, והלא בחנוכה לא אסרו בעשיית מלאכה

מיט דעם קען זיין - איך האָב שוין געזאָגט פֿעין זֶה, אַמאָל געזאָגט^ב די העֶרָה, - ביי חנוכה, וואָס ס'הייסט חנו אין כ"ה. דער ר"ן זאָגט^ג [עס אויך, דלכן נקרא "חנוכה", כי 'חנו' הוא מלשון] חֲנִיָּה, ווייל מ'האָט געריהט.

[ועל זה הקשה במהרש"א^ד דלכאורה] ס'איז דאָך נישטאָ קיין שְבִיתָה מִמְּלָאכָה (בחנוכה, ולשון] חֲנִיָּה גייט דאָך נאָר אַן [כששוכבים] מִמְּלָאכָה, [אַבער מה שקבעו ימי חנוכה על] 'הֵלֵל וְהוֹדִיָּה', איז דאָך נישט שייך דאָס לשון "חנו".

פו

אבל לדרכינו אתי שפיר, דאין הכוונה על שביתה ממלאכה,

רק על לשון "מנוחה" שדרשו בגמרא שהוא נבואה ורוח הקודש

האָב איך געקלערט, ס'איז 'דאָך' אַ לשון חֲנִיָּה, מ'האָט געריהט, לשון מנוחה. [דהכוונה ווי] ס'שטייט אין פסוק אין ירמיה הנביא (מה, ג), [שברוך בן נריה אמר] מְנוּחָה לֹא מִצָּאתִי, זאָגט די גמרא^ה אֵין מְנוּחָה אֱלָא נְבוּאָה, שנאמר 'וְתַנְח' עֲלֵהֶם הָרוּחַ, אַז מְנוּחָה הִיִּסְט, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הִיִּסְט מְנוּחָה.

פז

ולכן רמזו "חנו" כ"ה, דהיינו שקביעת הוי"ט הוא על ידי שהיה חונה עליהם

רוח הקודש, לראות שהארת הנס מתגלה ונשפע בכל שנה ושנה

איבערדעם קאָן זיין, [וויבאלד] זיי האָבן געמאַכט דעם גאַנצן חֲנוּכָּה [רק על ידי רוח הקודש], די גאַנצע חֲנוּכָּה איז געמאַכט געוואָרן בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. פֿאַרוואָס [קבעהו ליו"ט], ווייל זיי האָבן געזען [בְּרוּחַ קֹדֶשׁ שמתגלה הנס בכל שנה].

^א אלא שלכאורה רק בפורים הוא 'קל וחומר' ממש, שאז היה הישועה מְנוּחַת לְחַיִּים, וכמבואר זה בגמרא על פורים. אבל בחנוכה הוא רק 'מה מצינו' ובנין אב, דהא אינו מְנוּחַת לְחַיִּים, וכדלעיל באות סג, אבל הוא דומה ממש לשירת הים, וכדלעיל שם. ועכ"פ גם בחנוכה הוא סברא דאורייתא.

^ב עיין זה בדברי יואל לחנוכה (אות ו, ד"ה ופצ"ו). ועיין נקודה זו גם בליל זאת חנוכה תשכ"ז (ובדברי יואל אות קעט).

^ג בר"ן (על הרי"ף, שבת כא: ד"ה מאי חנוכה): ויש מי שכתב, שלפיכך קראום חנוכה, כלומר חנו בכ"ה.

^ד במהרש"א שבת (כא:): מאי חנוכה כו'. ופירש הר"ן כלומר חנו בכ"ה כו' עיין שם. וקצת קשה מאי 'חניית' שייך הכא, כיון דהותר בהן מלאכה, ולא נתנו לימים טובים אלא להלל ולהודות.

^ה במכילתא פרשת בא (בהקדמה): ולא עם משה בלבד היה מדבר בזכות ישראל, אלא עם הנביאים כולם לא דיבר אלא בזכות ישראל וכו'. וכן אתה מוצא בברוך בן נריה שהיה מתרעם לפני המקום (ירמיה מה, ג) אֲמַרְתָּ אוי נָא לִי כִי יִסַּף ה' יְגוֹן עַל מַכְאִבִּי, נשתינתי אני מכל תלמידי הנביאים, יהושע שמש משה ושרתה עליו רוח הקודש, אלישע שמש אליהו ושרתה עליו רוח הקודש, מה נשתינתי אני מכל תלמידי הנביאים, יְנַעֲתִי בְּאֲנַחְתִּי וּמְנוּחָה לֹא מִצָּאתִי וגו' (שם), ואין מנוחה אלא נבואה, שנאמר (בהעלתך יא, כו) וְתַנְח עֲלֵהֶם הָרוּחַ, נחה רוח ה' על אליהו ועל אלישע (ע' מלכים ב' ב, טו), וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה' (ישעיה יא, ב).

איבערדעם איז עס 'חננו' כ"ה, ווייל זיי האָבן געזען ('ברוח הקודש') אַז ס'ווערט געטון [בכל שנה לדורות].

פח

ישוב קושיא ז, וקושיא ז

והנה בשנה שבו נעשה הנס, ודאי שייך בו הקל וחומר מדאורייתא ממש, ולכן מיד כשראו שנעשה הנס ונתמלא הפך, היה עליהם חיוב דאורייתא להורות על זה, ולכן תיכף בו בלילה הרליקו נר חנוכה בחצר בית המקדש, מלבד נר המנורה שבהיכל

איבערדעם קאָן זיין אזוי.

מילא דעס יאָר ווען זיי אַריינגעגאַנגען, האָט מען געצינדן חנוכה ליכט [אף קודם שקבעו היו"ט חנוכה 'לדורות'. ווייל] ס'איז געווען אַ קל וחומר דאורייתא, [אויף דעמאלטס בשעת הנס ממש] האָט מען [אפילו] נישט געדאַרפט האָבן קיין נבואה און נישט קיין רוח הקדש, דעמאלטס.

פט

וזהו שאומרים והדליקו נרות "בחצרות" קדש, כי קאי על נר חנוכה שמצוה להניחה 'מבחוץ'

איבערדעם איז רעכט [מה שאומרים והדליקו נרות "בחצרות" קדש].

דעמאלטס האָט מען [קודם שוין] געצינדן חנוכה ליכט, [אף טרם שקבעו שמונת ימי חנוכה לדורות].^י

און חנוכה ליכט דאַרף מען צינדן אין חצר. (ההמשך, באות צא)

צ

וממילא מיושב סתירת השאלות, כי בשעה שהכינו הפך הכינו שמן כשיעור להדלקת המנורה ביום אחד, אבל לא חשבו אז על הוספת הנר חנוכה שלא היה נהוג עדיין עד אז, ולזה אמרו בנמרא ושאלות שלא היה בו להדליק "אלא" יום אחד, אבל כשנמלו ממנו להדליק גם נר חנוכה שוב לא היה בו להדליק "אפילו" יום אחד

איז שוין פאַרענטפערט דער שאלות.

דאָרט איז געווען אָנגעגרייט [א פה שמן] אויף אַ טאָג צו צינדן [די מנורה שבמקדש]. אָבער פאַר חנוכה ליכט איז דאָך נישט געוועזן [אָנגעגרייט פון פריער, ווייל] מ'האָט דאָך נישט געדאַרפט [ביז דעמאלטס].

[אָבער ווען מ'האָט געזען] דאָ איז געשען אַזאַ נס, האָט מען דאָך געדאַרפט צינדן חנוכה ליכט [אינעם חצר, לזכר והודיית הנס].

[און] אין חצר האָבן זיי אויך נישט געוואָלט אַריינברענגען קיין שמן טמא, אין חצר המקדש^י. האָט מען דאָך געדאַרפט האָבן דאָרטן פון דעם שמן [טהור שבפך. ווייל] אויף 'דעם' יאָר האָבן זיי געדאַרפט האָבן [שמן מדאורייתא, גם לנר חנוכה].

(ההמשך בישוב קושיא ז, באות צב)

צא

איבערדעם זאָגט ער וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵיךְ וּפָנּוּ אֶת הַיְּכָלָךְ וַיִּטְהְרוּ [אֶת מִקְדָּשְׁךָ] וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת 'בְּחֻצֹת' קִדְשֶׁךָ, זיי האָבן 'דאָרט אויך' אָנגעצינדן [נרות, והיינו] די חנוכה ליכט. (ההמשך בישוב קושיא ט, באות צה-צט)

^י ועל כן לא יוקשה על זה, מה שדקדקנו לעיל באות כג.

^י כמבואר במשנה דכלים (א, ח), וברמב"ם (ביאת מקדש, פרק ג), עיי"ש.

צב

נאָר אויף דעם איז שוין נישט געווען [גענוג אויל], 'אפילו' [ליום אחד].
אײַז אויף די מנוחה, און אי אויף די חנוכה ליכט, איז שוין נישט געווען.

צג

איבערדעם איז רעכט, איבערדעם דער שאילתות איז נישט קיין סתירה.
איין מאָל שטייט ולא היה בו להדליק 'אלא' יום אחד, [דלפי שיעור השמן] אַזוי ווי
זיי האָבן אָנגעגרייט, [וואָס] דעמאָלטס איז דאָך נאָכנישט געווען קיין חנוכה ליכט, [אם
כן היה השיעור מספיק ליום אחד].

אַבער אַז ס'איז געקומען [דערצו], ס'איז געשען אַזאַ נס, האָט מען שוין געדאַרפט
האָבן טאַפלט [שמן, לשתי הדלקות], איז שוין געווען [ולא היה בו] להדליק 'אפילו' יום
אחד, איז שוין נישט געווען נישטאָמאָל אויף איין טאָג אויך נישט.

צד

ישוב קושיא ה - לדרבינו

וממילא לא קשה קושיית חבית יוסף מה היה הנס ביום א', דמכיון
שנמלטו שמן גם לצורך נר חנוכה, שפיר הוצרכו לנס גם ביום הראשון

איבערדעם איז שוין [בדרך] 'פשוט' פאַרענטפערט די קשיא פון בית יוסף, וויאזוי
איז געווען אַ נס דעם ערשטן טאָג.

[דהגם] ס'איז טאַקע געווען [גענוג אויל] אויף איין טאָג, [אַבער] ס'איז געווען אַ נס [גם
ביום ראשון], ווייל מ'האָט דאָך געדאַרפט [אין] איין טאָג פאַר צוויי [נרות], מ'האָט דאָך
געדאַרפט האָבן [שמן] און צינדן אין חצר אויך.

צה

המשך ישוב קושיא ט - ובו גם ישוב קושיא ח

איבערדעם זאָגט ער וְהִדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחֻצוֹתָיָהּ קִדְשָׁהּ [דייקא, ומהאי טעמא 'וקבעו'
שמונת ימי חנוכה].

צו

ומה שאמרו בגמרא "לשנה אחרת" קבעים ועשאים ימים טובים, זה מיירי לענין קביעות הו"פ "לדורות". אבל
באותה שנה עצמה כבר היה להם חוב מיוחד בפני עצמו מן התורה, מכח הקל וחומר שאמרו בגמרא לענין חוב
הוריה "בשעת הנס"

איבערדעם זאָגט ער [בגמרא] "לשנה אחרת".

[ווייל] דאָס ערשטע יאָר האָט מען געצינדן בְּחֻבוֹ מְדֹאֲרֵייתָא, [אַבער] קיין קביעות
[לדורות] האָט מען נאָכנישט געוואוסט, נאָר וואָס דען, מ'האָט געצינדן חנוכה ליכט
[לאותה שנה].

צז

ומה שלא תקנו 'לדורות' בשנה הראשונה, הוא לפי שעדיין לא ידעו אם יושפע הארת אור הנס גם לדורות, ורק
לאחר שהדליקו אז נר חנוכה משום חוב הוריה "בשעתו", נתגלה להם האור הנגזר והשפעת רוח הקודש יתירה
בסגולת הנר חנוכה, וכמובא בבני יששכר, ולכן לאחר שהדליקו ושוב ראו ברוח קדשם שיושפע הנס לדורות, שוב
תקנו כן לכל ישראל כי "לשנה אחרת" ידליקו כולם נר איש וביתו

[והנה] ער ברענגט אים [דער בני יששכר]^ט, אַז מילא דער רוקח זאָגט דאָך אַז ל"ו

ע" פירוש: סיי.

^ט בבני יששכר (חנוכה ב, ט): עוד כתב הרב הקדוש הנ"ל (בספר רוקח הגדול, סימן רכה), תקנו ל"ו נרות, כנגד האור
הראשון ששימש לאדם הראשון ל"ו שעות, כמו שאמרו רז"ל בפסיקתא (פרשה כג). ○ וכתב עוד, שעל אות ט'

נרות (של חנוכה) זענען אַקעגן די ל"ו שעות פונעם אור הגנוז, דער אור הגנוז האָט מ'שמש געווען ל"ו שעות.

און ער ברענגט^פ (בעין זה) פון רבי פנחס'ל קאריצער, ברענגט ער, - ער דער בני יששכר איז דאָך מאַרץ אין דעם, - אַז אַזויפיל איז געבליבן (הארת הנס בכל שנה, דהגם) דער אור הגנוז און די נבואה איז געוואָרן (בזמן הזה), נאָר איז געבליבן (אַזויפיל אַז) אין די נרות חנוכה זעט מען נאָך (פון) דעם אור הגנוז וואָס מ'האָט געקאָנט קוקן מסוף העולם ועד סופו, איז דאָס געבליבן פון די נבואה (שבדורות הראשונים) אַז אין די נרות חנוכה האָט מען נאָך געקאָנט זען (בהארת אור הגנוז, גם בדורות האחרונים).

צח

(וממילא) קען זיין, דאָס ערשטע יאָר האָבן זיי געצינדן חנוכה ליכט.

זיי האָבן געצינדן, און ס'איז דאָך געווען (דעמאלטס שוין) פֿטלעך נבואה, און זיי האָבן דאָך דאָ געצינדן חנוכה ליכט (ונשפע להם האור הגנוז, וממילא) אין די נרות חנוכה האָבן זיי געזען (אחר כך בהארת הנבואה שבאור הגנוז) אַז דאָס איז געבליבן [א] נצחיות, איבערדעם איז 'לשנה אחרת' קבעום וּפְּשָׁאֻם יום טוב. איז דאָס צווייטע יאָר געווען 'קבעום' (לדורות).

דאָס ערשטע יאָר האָבן זיי געצינדן (ווייל) זיי האָבן געוואוסט [אז] דעם יאָר מוז מען צינדן, דעם יאָר איז אַמאָל^{פא}, איז עס געווען דאָרטייַא. אָבער קיין קביעות

של וי"א אַלְקִים אַתְּ הָאוֹר כִּי טוֹב (בראשית א, ד) יש על הט' ד' תנין, להורות ד' פעמים ט', היינו רמז אל ל"ו נרות של חנוכה, עיי"ש עוד בדבריו. והנך רואה ידידי דברי עיר וקדיש שכל דבריו דברי קבלה מפי אליהו ז"ל, אמר שהארת המצוה נר חנוכה הוא מהארת אור הגנוז. וממילא תבין, כיון שבימי הנס בזמן החשמונאים דלקה המנורה באור שלא כטבע רק כנס, והנה המנורה רמוזה לחכמת התורה, הרוצה להחכים ידרים, ומנורה בדרום (ב"ב כה:), אם כן על כרחך האורה באה מן האור הגנוז שנגזר בתורה. וכיון שנקבע לדורות ברוח הקודש, הוא מפני שידעו בכל שנה יתגלה האור ההוא, עיין עוד בסימן י"ב. ○ על כן קראו לימים האלה חנוכה, שהוא חינוך והרגל על לעתיד בגאולה העתידה, שאז יתגלה לנו האור הגנוז בשלימות, כמו שאמרו רז"ל (חגיגה יב.) וגנוז לצדיקים לעתיד לבא, כדכתיב (ישעי' ס, יט) לא יִהְיֶה לָךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וְלַנֵּגַהּ הַיָּרֵחַ לַאֲדָמָה לָךְ וְיִהְיֶה לָךְ ה' לְאוֹר עוֹלָם. והנה זה יהיה אחר שתשלם הגלות החל הזה מלכות רביעית, והנה עוד בהשלמת מלכות יון מלכות שלישית האיר לנו הש"י כמעט קט מן האור ההוא אחר שנפסקה הנבואה, בכדי שיעמוד לנו האור ההוא בגלות החל הזה במקום נבואה, כי האור הזה אדם מביט בו מסוף העולם ועד סופו (חגיגה שס.). על כן נקרא נר חנוכה, נר חינוך והרגל לאור עולם בגאולה העתידה, שיתגלה אור הגנוז נאמר ביה (בראשית ש, ג) יִהְיֶה אוֹר (רל"ב, ע"ב ס"ג מ"ה ב'), וזהו וְיִהְיֶה לָךְ הוֹיָה לְאוֹר עוֹלָם, היינו השם הוֹיָה בדי' בחסדו לבניו הקדושים כמצוה הלז. ○ אוֹר, ונגזר בתורה, והנה נר חנוכה חינוך והרגל להאור ההוא, ועל כן הוא מסוגל לתורה, על כן (שבת כג:) הרגיל בנר זה, אמרו לשון הרגיל, מרגיל את עצמו לאור העתיד, הויין ליה בנים תלמידי חכמים. [ועיי"ש עוד].

^פ בבני יששכר (שס, יב.) והנה כתבתי לך לעיל סימן ח' וסימן ט' אשר נר חנוכה הוא מבחינת אור הגנוז, וכתבתי לך בזה דברי עיר וקדיש בעל הרוקח ז"ל שקיבל מאליהו ז"ל, בסמיכות מן דברי תורה עם הפרפראות שחנן הש"י אותנו. הנה אוסיף שנית יְדִי, דברי קדוש עליון קרוב לזמנינו מפורסם ברוח קדשו ה"ה הרב הקדוש מהר"ם מקארעץ זצוק"ל, בכדי שיהיו הדברים כשורים אל לבך וענדם על גרגורתיך, ותדע עד היכן מגיע קדושת נר המצוה הזאת והטובה הגדולה הנפלאה אשר הפליא הש"י בחסדו לבניו הקדושים כמצוה הלז. ○ הנה אמר הקדוש מהר"ם הנ"ל (מצאתי בכתבי תלמידיו), ל"ו נרות של חנוכה הם כנגד ל"ו מסכתות, כי התורה אור, עכ"ד (הנכתבים מפי תלמידיו). ונ"ל לבאר על פי מה שכתבתי (בסימן ח) דהיונים רצו לבטל חכמת התורה שנקרא אור, ובתוכה גנוז האור הראשון כנ"ל, ולהגביר חכמות החיצוניות הנקרא חשך, מפני שכל החכמות החיצוניות המה כסילות נגד חכמת התורה וכו', על כן מלכות יון נקרא חשך כמו שאמרו רז"ל (בראשית רבה ב, ד) וכו'. והנה בעת הישועה היהודים היתה אורה על ידי המנורה חכמת התורה וכו', ונעשה הנס בשמן הטהור כמו"ש לעיל (סימן ב) כל מקום ששמן ית מצוי שם החכמה מצויה וכו'. על כן ניתקן לדורות ל"ו נרות, נגד ל"ו מסכתות שבתורה שבעל פה המפורסם [ועיי"ש עוד].

^{פא} פירוש: אַמאָל זיכער, בכל אופן.

וְלָדוֹרוֹת עֲדִיין לֹא עָשׂוּ, כִּי לֹא יָדְעוּ עֲדִיין שִׁיוֹשָׁפֶּע בְּכָל שָׁנָה, עַד לֵאחֲרֵי שֶׁהִדְלִיקוּ. אָבִיעַר] "לְשָׁנָה אַחֲרֵת" אִיז עַס גַּעוּוֹעַן 'קָבָעוּס'.

צט

איבערדעם זאָגט ער, וְאַחֲרֵי כֵן בָּאוּ בְּנֵיךְ וְטִהְרוּ אֶת מִקְדָּשְׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת "בְּחֻצְרוֹת" קָדְשְׁךָ, [דהיינו נר חנוכה שמדליקין בחוץ]. און ס'האָט זיך 'אַנגעהויבן' [מיט דעם, ומזה נשתלשל, אַז] 'וְקָבָעוּ' שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה [אף לדורות, ולא רק לאותה שנה].

ק

[והשתא בכל זה תו לא קשה מה שהקשינו לעיל (באות כג) על פירושינו זה, דהלא רק 'לאחר מכן' הוא שאומרים וְקָבָעוּ שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה, וכן בגמרא אמרו דרך 'לְשָׁנָה אַחֲרֵת' קָבָעוּס. שהרי לדרכינו אף קודם שקבעו כן 'לְדוֹרוֹת', היה חיוב גמור על אותה שנה עצמה לעשות זכרון להגם 'בְּשַׁעֲתוֹ'.

קא

ישוב קושיא י

ובזה מיושב גם מה שהקשו למה מספרים בנוסח ההודאה דחנוכה, גם מה שעשו ישראל אחר כך, מה שאין כן בפורים. מיט דעם אִיז שוין פֿאַרענטפערט, טאָקע די קשיא וואָס מ'פרעגט דאָך אַייביג, און דער ישמח משה ברענגט די קשיא^{כב}, [דהלא] ביי פּוּרִים שטייט נאָר [בנוסח בימי מרדכי] נאָר וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ, [אָבִיעַר] אַז אִידֵן זענען זיך צוזאַמגעקומען און מ'האָט געמאַכט אַ פּוּרִים, דאָס שטייט נישט. [ווייל] מ'קומט דאָך נישט דאָ דערציילן וואָס אִידֵן האָבן געטון, אונז קום מיר דאָך נאָר דערציילן וואָס הָיָם יתְבַרַךְ האָט געטון.

און דאָ ביי חֲנוּכָּה דערציילט מען דערנאָך וואָס אִידֵן האָבן געטון.

קב

דהנה בפורים ראו חז"ל "בנבואה" שיושפע אור הגם לדורות, ולכן מיד לאחר הישועה כבר ראו שראוי לקבוע פורים לדורות. אבל בחנוכה כבר נתבטלה הנבואה, ורק לאחר שהדליקו נר חנוכה השיגו זאת על ידי האור הגנוז, ולכן שייך לענין סיפור הגם גם סיבת קביעת היום"ט, דהוא לפי שבאו אחר כך לבית המקדש והדליקו שם נרות חנוכה, ועי"ז ידעו לקבוע כן לדורות

[ולדרכינו אתי שפיר], ווייל דאָ פֿעלט דאָך עס אויס טאָקע צום סִפּוּר הַגָּס [וביאור טעם קביעות היום"ט לדורות].

ווייל דאָרט [בפורים] ברויכן אִידֵן [מער גאַרנישט טון צום נס], ס'איז אַלעס שוין גגמר געוואָרן [על ידי הקב"ה, וסגי במה שמספרין כי] וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת בְּנָיו עַל הָעֵץ. [אָבִיעַר] דאָ [בחנוכה] ווייס איך דאָך נאָך גאַרנישט, מוז ער דאָך הערשט זאָגן וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת "בְּחֻצְרוֹת" קָדְשְׁךָ, און אַז דאָס איז געוואָרן [דורכדעם די ימי חנוכה], ווייל דורך די נֵרוֹת האָט מען איבערדעם קָבָעוּ שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה.

קג

[והחילוק הוא, ווייל] ביי פורים איז נאָך געווען נְבוּאָה, ס'איז דאָך געווען בימי נביאים געווען, חגי זכריה ומלאכי [ומרדכי הצדיק], ס'איז נאָכנישט געווען פֿסָקָה נְבוּאָה, האָבן זיי געזען 'גראַד'^{כג} בְּנִבְיָאוֹת.

^{כב} בישמח משה פרשת וישב (ד"ה באופן אחר אמרת): ועוד יש לדקדק דקדוק עצום, דלמה בעל הניסים דפורים לא נסדר רק הגם, ולא נאמר כלל מה שקבעו ותקנו אחר כך, וכאן נאמר מה שתקנו אחר כך.

^{כג} פירוש: חזק (בשעת הגם).

[אָבער] דאָ אַט האָבן זיי הערשט דעם קביעות הַזְמָן [רק לאחר שהדליקו], דורכן וְהַדְלִיקוּ נְרוֹת בְּחֻצְרוֹת קְדֻשָּׁה.

קד

הגם דער רוח הקודש איז דאָך לאַ בְּטָלָה [אף לאחר שפסקה הנבואה]^{פד}.
אָבער על כל פנים קען זיין, [אז] 'דעס' צו זען על כל פנים, האָט מען געדאַרפט האָבן [קודם] די נְרוֹת חֲנוּכָּה [שבאותה שנה, שעל ידה נשפע להם הארת אור הגנוז ורוח הקודש, כדי] אַז זיי זאָלן זען וואָס ס'וועט זיך טון 'עד סוף כל הדורות', אַז ס'וועט 'אייביג' זיין אַ קביעות יום, [ועל ידי זה] וְקִבְּעוּ שְׁמוֹנֵת יְמֵי חֲנוּכָּה.

קה

שוב קושיא יא

עריכת המנורה והדלקתה היה צריך להיות בזמן הנקרא בֵּין הָעֶרְפִּים, שהוא מבעוד יום. ולכן אף שהדלקה ראשונה היתה לדברי הרמב"ם בליל כ"ו, מ"מ כבר הוריקו את השמן להמנורה ביום כ"ה, ומיד ביום כ"ה חזר ונתמלא הפך וכתירוץ הג' של ב"י, ולכן תקנו להדליק גם ביום כ"ה, לפי שגם בו נעשה גם

ממילא על כל פנים [לפי תירוץ הג' של הב"י] איז שוין פאַרענטפערט דער רמב"ם אויכעט, [אז] מ'איז אַריינגעגאַנגען בכ"ה [בכסלו, אשר לפי זה היתה הדלקה ראשונה בליל כ"ו כסלו].

ס'איז טאַקע געווען [ביום] כ"ה, אָבער דער גַס לעולם האָט זיך אָפּגעטון אין כ"ה, וואָרן ס'האָט זיך אָנגעפילט [דער פֿף לצורך ליל ב', מבעוד יום].

[שהרי] מ'איז דאָך 'פאַר'נאַכטס [שוין געגאַנגען צינדן די מנורה אין ביהמ"ק], מ'איז דאָך [מבעוד יום מדליק המנורה], דעס, 'די' מַצְוָה מוז מען דאָך [מביום], מ'מוז גיין ווען ס'איז נאָך טאָג, האָט מען נאָך געמוזט גיין בֵּין הָעֶרְפִּים^{פה}, [דהיינו לאחר חצות היום] ווען ס'איז שוין בֵּין הָעֶרְפִּים [און] 'אינדערמיט' איז נאָך [עוד] הַיּוֹם גְּדוֹל, נאָך פאַר שְׁקִיעַת הַחֲמָה. [ווייל] נאָך שְׁקִיעַת הַחֲמָה [כבר לא נקרא בֵּין הָעֶרְפִּים]^{פי}.

קו

ולא מיבעיא לשיטת הגאונים דלאחר השקיעה כבר הוא בין השמשות,
אלא אפילו לשיטת ר"ת דיום גמור, מ"מ אז כבר לא נקרא בֵּין הָעֶרְפִּים

איבערהויפט [לויט] די שיטות [הגאונים] וואָס זיי לערנען אַז ס'איז שוין גאַר בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת [תיכף לאחר שקיעת החמה], איז דאָך עס נאָך מער [מוכרח להיות בעוד היום גדול].
נאָר אפילו לשיטת רבינו תם [שגם לאחר שקיעת החמה עדיין הוא יום, אָבער] ס'איז דאָך געווען [מצותה] בֵּין הָעֶרְפִּים [שהוא מבעוד יום], דאָס האָט מען 'פאַר'נאַכטס אָנגעצינדן. די מנורה, הדלקת הנרות [שבמקדש], איז דאָך געווען אויסגערעכנט [להדליק מבעוד יום].
ממילא על כל פנים איז מען דאָך געגאַנגען 'אין' יום כ"ה [אָנפילן די מנורה].

^{פד} ועיין בזה בשו"ת דברי חיים (ח"ב, י"ד סימן קה).

^{פה} וכדכתיב [תצוה ל, ח] וְכִהְיֶה אֶהְרֹן אֶת הַנֵּהר "בֵּין הָעֶרְפִּים" וגו'.

^{פי} עיין ברש"י בא (יב, ו) כי בין הערבים מתחיל לאחר חצות היום. ועיין ברמב"ן שם שהאריך בזה, ומסיק וז"ל: והזמן הזה [של בין הערבים] הוא כל עת זרוח השמש ברקיע, אבל בשקיעת החמה וכו' אינו זמן השחיטה, ואינו נקרא "עֶרְפִּים", אבל הוא 'ערב יום'. ואמר "בין" הערבים וכו' הוא כענין בתוכם, והוא כמו בִּינוּתִינוּ בִּינוּתִינוּ וּבִינוּתִינוּ (תולדות כו, כח), בִּינוּ וּבִינוּתִינוּ מה היא (חיי כג, טו) וכו'. ולא נאמר בְּעֶרְפִּים, שלא יהיה במשמע ערב ימים רבים. והנה אמר הכתוב שנשחט את הפסח 'בתוך הערבים', כי זמן השחיטה מן התורה הוא ממש שעות ולמעלה עד תחלת שקיעת החמה, וכן אמר כג, ה) בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֶרְפִּים פֶּסַח לָהּ, שהוא זמן השחיטה, וכן בֵּין הָעֶרְפִּים תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ (בהעלותך ט, ג), על תחלת העשייה שהיא השחיטה.

קז

ועוד שהרי זרזין מקדימין למצות, להדליק מיד כשאפשר. ובפרט במצוה זו שכבר היתה במלה בידם זה זמן ארוך, ובדאי דמיד כשנכנסו למקדש התחילו לעסוק בהמצוה

איבערהויפט ס'איז דאך זרזין מקדימין [למצות] (פסחים ד.).

און [בפרט דא, וואס] מ'האט נישט געקאנט ביז דעמאלטס [צינדן די מנורה, זה זמן ארוך], האט מען זיך דאך 'צוגעכאפט' צו דער מצוה באציטנס, ווען מ'האט נאך געמעגט. אז ס'איז שוין געווען נאכמיטאג, [אדער] פארנאכטס, האט מען שוין געמעגט גיין און אנפילן די מנורה.

קח

[און] 'אזוי ווי'^{פז} מ'איז געגאנגען אנפילן די מנורה, האט זיך שוין אנגעפילט צוריק דער פך [לצורך ליל ב']. האט זיך אפגעטון אין יום כ"ה טאקע, דער גאנצער נס פון [ריבוי השמן], די גאנצע זאך האט זיך אפגעטון [דעמאלטס].
[ובאמת ההדלקה ראשונה להרמב"ם היתה בליל כ"ו, ובלי ח' להדלקה כבר היה במוצאי חנוכה, ולא קבעו יום טוב באותו יום, יען כי לתירוץ הג' של הבי' נקבע הח' ימים על ח' ימי מילוי הפך, ולא על ח' לילי הדלקת המנורה]^{פח}.

קט

הקדמה לישוב קושיא א-ג

הדלקת המנורה בבית המקדש באותה שנה, זה שפיר היה רק בידי שמים, על ידי הגם שנתרבה השמן. אבל הדלקת נר חנוכה שלנו עובר שפעת אור הגם בכל שנה, זה שפיר היה על ידי הכהנים שראו כל זאת ברוח קדשם נאך - קומט אויס אזוי - דעם נס וואס ס'איז דעמאלטס געווען [באותה שנה], האט זיך געטון אלעס מן השמים. נאך [דעם] וואס ס'האט זיך געטון שפעטער [שנשפע הארת הנס בכל שנה לדורות], דאס האבן שוין נאך געקאנט זען^{פז} די כהנים, דעם האבן זיי שוין געזען - די כהנים, - וואס ס'וועט זיך טון [לדורות, אז] זיי זאלן קובע זיין [דעם יו"ט לדורות].

קי

ולא עוד אלא שהכהנים בכח קדושתם, הם שהמשיכו ופעלו את כח הנס לכל השנים, אשר לכן מדליקין נר חנוכה לדורות

און אפשר האבן זיי' עס טאקע מיט זייער כח [הקדושה] ממשיך געווען, ס'זאל זיין טאקע אזוי [נמשך בכל שנה] דעם כח פון די הדלקת הנרות.
מיט די הדלקת הנר חנוכה [שהדליקו באותה שנה], האבן זיי' עס הערשט ממשיך געווען. איז עס טאקע געווען [על ידי הכהנים, ולא רק בידי שמים].

קיא

ישוב קושיא א-ג

ובו יתבאר כל הנוסח, שאומרים הנרות הללו 'אנו מדליקין', היינו נר חנוכה שאנחנו מדליקין לדורות, וזה על הנסים וכן על השפעת אור הגם שעשית לאבותינו בנמים ההם, וכן נשפע 'בזמן הזה' ממש, וזה על ידי כהנך הקדושים, שהם ברוח קדשם וכח קדושתם ראו וגם המשיכו השפעה זו לדורות
מיט דעם איז רעכט וואס ער זאגט הנרות הללו וכו' על הנסים וכו' שעשית

^{פז} פירוש: ווי נאך.

^{פח} ולהרמב"ם לא נימא כתירוצ' שאמרנו לעיל בישוב קושיא יב, שהולכין אחר יום 'השתמשות' הנס, אלא יש לומר כפשוטו שהולכין אחר יום 'התרחשות' הנס עצמו. [אבל אי נימא כדלעיל שם, אם כן קשה דהיה להם לקבוע ט' ימי חנוכה, ודו"ק].

^{פט} פירוש שזה היה אפשר לקבוע רק מחמת ראיית הכהנים.

לְאִבּוּתֵינוּ "עַל יְדֵי כִהְנִיף הַקְדוּשִׁים". דַּעַס וואָס אונז צינד מיר בַּיָּמִים הָהֵם "בְּזִמָּן הַזֶּה" (הוא רק על ידי הכהנים).

דעמאלטס צינדן, האָט זיך געטון אלעס מן הַשָּׁמַיִם, צו דעם האָבן זיי נאָכנישט געטון גאַרנישט, צו 'דִּי נִרְוֹת' [שבמנורה של מקדש].

נאָר וואָס אונז [צינד מיר נִרְוֹת חֲנוּכָּה], הַנִּרְוֹת הַלָּלוּ 'אָנוּ מְדַלִּיקִין', בַּיָּמִים הָהֵם 'בְּזִמָּן הַזֶּה', וואָס 'אונז' צינד מיר נאָךְ 'הֵינְנוּ', דאָס איז געווען עַל הַנְּסִים שֶׁעָשִׂיתָ לְאִבּוּתֵינוּ 'עַל יְדֵי כִהְנִיף הַקְדוּשִׁים', דאָס איז געווען דורך 'זִי'.

קיב

דעם האָבן 'זִי' געזען טאַקע, אַז ס'וועט נְתַעֲוֹרֵר ווערן [בכל שנה] דאָס נָס פֿון די מלחמות אויך, [ולכן מזכירין גם 'עַל הַמִּלְחָמוֹת', אף שעיקר היום טוב נתקן על הנס דנרות (כדלעיל באות ה-י)].

האָבן זיי 'געזען' אַז די הַשְּׁפָעָה פֿון אידן ברוחניות ובגשמיות, [וואָס] אידן זענען נצול געוואָרן מִמָּוֶת לְחַיִּים, און מַעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת, און די השפעה רוחניות, האָבן זיי עס 'מַמְשִׁיף' געווען אויף ווייטער.

'דאָס' איז שוין געווען די אַרבעט פֿון די כִּהְנִים, [אשר על זה אמרו]³ גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ.

קיג

דאָס איז גאָר דאָ דער פֿשֶׁט. דעמאלטס האָט זיך געטון אַלדִּינָגס מן הַשָּׁמַיִם. זענען זיי [טאַקע אויך] געווען ראָזי [דערצו], מִט זייער עֲבוּדָה זענען זיי ראָזי געווען, איבערהויפט דאָס נָס פֿון די נִרְוֹת [שהיה בזכותם].

נאָר מ'זאָג מיר עס אָבער [בַּיָּמִים הָהֵם בְּזִמָּן הַזֶּה, אַז דעס] אַז דער אייבירשטער האָט געהאַלפֿן אַזוי ווייט [שנמשך גם] בַּיָּמִים הָהֵם 'בְּזִמָּן הַזֶּה', דאָס איז געווען עַל יְדֵי כִהְנִיף הַקְדוּשִׁים.

קיד

ישוב קושיא ד

ומהאי טעמא וְכָל מִצְוֹת 'שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה', שלא רק ביום הראשון פעלו להמשיך אור הנס לדורות, אלא גם בכל הח' ימים ראו והמשיכו כן

און מַהאי טַעְמָא, ווייל 'זִי' האָבן דאָס מַמְשִׁיף געוועזן, צי [ווייל] 'זִי' האָבן דאָס אלעס געזען, איבערדעם מַהאי טַעְמָא איז וְכָל מִצְוֹת 'שְׁמוֹנֶת יָמֵי חֲנוּכָּה', איבערדעם זענען טאַקע די אלע טאַג, די גאַנצע אַכט טאַג.

ווייל דאָס איז געווען, זיי האָבן דאָךְ מַמְשִׁיף געווען דאָס 'גאַנצע', [און] זיי האָבן דאָס געזען דעם גאַנצן כַּח פֿון די גאַנצע אַכט טאַג, האָבן זיי דאָס מַמְשִׁיף געווען טאַקע [אויף] בַּיָּמִים הָהֵם 'בְּזִמָּן הַזֶּה'. איבערדעם איז דאָס מְקוּשֶׁר.

³ בגמרא כתובות (ה.): דרש בר קפרא, גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, דאילו במעשה שמים וארץ כתיב (ישעי' מח, יג) אף 'יְדֵי יְסֻדָּה אֶרֶץ וַיְמִינִי טַפְחָהּ שָׁמַיִם' [פירש"י: אף 'יְדֵי', חדא יד]. ואילו במעשה ידיהם של צדיקים כתיב (בשלח טו, יז) מִכּוֹן לְשִׁבְתָּהּ פְּעֻלָּתָהּ מִקֶּדֶשׁ ה' כּוֹנֵנוּ 'יְדֵיךְ', [מקדש מעשה ידי צדיקים הוא].

קטו

ברכת הקודש

דער אייבירשטער זאל העלפן:

טאקע' בימים ההם בזמן הזה.

אז אצינד זאל מען עס טאקע זען טאקע, לראותם בלבד.

מ'זאל די זכיה האבן טאקע צו זען די אלע נסים ונפלאות.

ס'זאל נתגלה ווערן די השפעה, טאקע פון דעם אור הגנוז, אז ס'זאל מאיר זיין עיני ישראל.

מ'זאל זוכה זיין צו זען בישועת ישראל, און התרוממות קרן התורה וישראל.

דער אייבירשטער זאל העלפן:

מ'זאל נצול ווערן מכל מיני צרה וצוקה.

מ'זאל זוכה זיין צו זען במהרה די גאולה אמתית, און התגלות כבוד שמים עלינו,

במהרה בימינו אמן.

